

WAT WERKT BIJ de aanpak van dak- en thuisloosheid onder jongeren

---

Colofon

Auteurs: Anouk Visser, Nada de Groot, Michelle Emmen

Eindredactie: Esther den Breejen

Redactie: Nada de Groot, Hanneke Mateman, Esther den Breejen

Vormgeving: De Boer & Van Dorst (Typetank)

Infographics: De Boer & Van Dorst (Typetank)

Bestellen: www.movisie.nl

Overname van informatie uit deze publicatie is toegestaan onder voorwaarde van bronvermelding:
© Movisie, kennis en aanpak van sociale vraagstukken

De inhoud van deze publicatie is met grote zorg samengesteld.
Desondanks is Movisie niet aansprakelijk voor de eventuele schade die ontstaat door het gebruik van deze informatie.

november 2019

Ministerie van Volksgezondheid,
Welzijn en Sport

Inhoud

Samenvatting	4
1. Inleiding	7
2. Omvang, oorzaak en context	10
2.2 Omvang en doelgroep	11
2.3 Risicofactoren	12
2.4 Wet en regelgeving	17
2.5 Ontwikkelingen landelijk en lokale politiek	19
3. Wat werkt in de aanpak?	21
3.1 Tijdig, integraal en duurzaam hulp verlenen	21
3.3 Maatwerk	25
3.4 De houding van de professional	28
3.5. Veelbelovende aanpakken	31
3.6. Conclusies en reflectie	34
4. Bronnenlijst	36

Samenvatting

Dak- en thuisloosheid ontstaat meestal niet plotseling of onverwacht. Er is vaak al veel gebeurd voordat het zover komt. We spreken van een proces, dat voor ieder individu anders verloopt, waarin overeenkomsten en patronen te onderscheiden zijn. Duidelijke signalen van dreigende dak- en thuisloosheid zijn bijvoorbeeld het zonder toestemming 's nachts van huis wegblijven, weglopen of het tijdelijk uit huis gezet worden. Veel dak- en thuisloze jongeren hebben een problematische relatie met hun ouders die kan leiden tot een situatie waarin de jongere, vaak na een conflict, uit huis wordt gezet of wegloopt. Door al deze verschillende problemen komen jongeren terecht in een instabiele woonsituatie. Ze zwerven vaak tussen logeeradressen bij vrienden, kennissen en instanties. Sommige jongeren overnachten in overdekte openbare ruimten of in de buitenlucht. Hierdoor nemen de problemen verder toe en is het lastig om een stabiel leven op te bouwen.

Nederland telt in 2018 12.600 dakloze jongeren tussen de 18 en 30 jaar. Dat is ruim drie keer meer dan in 2009. Hiervan is 22 procent vrouw en 78 procent man. In vergelijking met de totale populatie daklozen verblijven jongeren relatief vaak in de vier grote steden en hebben ze vaker een niet-westerse achtergrond.

Centraal Bureau voor de Statistiek uit 2004, 2016, 2018, 2019

Risicofactoren

Er is vaak sprake van een combinatie van factoren, waardoor jongeren dak- of thuisloos raken. We onderscheiden drie categorieën factoren (typologieën van Gaetz, 2014):

1. Relationale en individuele factoren

Relationele factoren zoals geweld in huis, conflicten binnen het gezin of relaties die worden verbroken, kunnen leiden tot dak- en thuisloosheid. Door deze conflicten kiezen de jongeren er zelf voor om niet meer thuis te wonen of zijn de jongeren niet meer welkom bij familie of een partner. Ook individuele factoren zoals verslaving en schulden kunnen een rol spelen bij dak- en thuisloos raken.

2. Structurele factoren

Deze factoren liggen buiten de invloed van de jongere zelf, maar dragen rechtstreeks bij aan het ontstaan of in stand houden van dak- en thuisloosheid. Het gaat om factoren zoals (toegang tot) de arbeidsmarkt, het wel of niet hebben van een inkomen en (betaalbare en passende) woonruimte.

3. Invloed van systemen en organisaties

Ook hulp van instanties en beleid van overheid dragen bij aan het probleem. De 'kostendelersnorm' die in 2015 werd ingevoerd, heeft waarschijnlijk bijgedragen aan een toename van het aantal dakloze jongeren. Mensen worden hierbij gekort in hun uitkering naarmate meer volwassenen een woning delen. Ook is er de moeizame toegang tot passende hulpverlening en ondersteuning bij transitie uit jeugdzorg of (jeugd)detentie.

Wat werkt

Om dak- en thuisloosheid bij jongeren te voorkomen en/of op te lossen, moet er in de aanpak rekening gehouden worden met de volgende werkzame elementen:

1. Tijdig, integraal en duurzaam hulp verlenen

- Om erger te voorkomen is op tijd ingrijpen van essentieel belang. Hoe langer een jongere in de situatie van dak- en thuisloosheid verblijft, hoe groter de problemen vaak worden.
- Het werkt goed om problemen als een geïntegreerd geheel aan te pakken, dus niet geïsoleerd. Er moet onder andere aandacht zijn voor een (beroeps)opleiding, woonruimte en het aanpakken van verslaving. Een goede integrale aanpak is afhankelijk van hulpverleners en organisaties die goed samenwerken.
- Dak- en thuisloze jongeren hebben grote behoefte aan meer stabiliteit en continuïteit in de hulp en ondersteuning die ze ontvangen. Zoals vaste hulpverleners en netwerk waar de jongere op terug kan vallen.
- Langdurige ondersteuning is nodig, ook als de jongeren niet langer dakloos zijn. Deze jongeren kampen met problemen op meerdere levensgebieden waardoor het moeilijker is een stabiel leven op te bouwen. Ook worden ze makkelijk uit balans gebracht door plotselinge gebeurtenissen of life events.

2. De basis op orde

Als de basis van de jongere op orde is dan ervaren zij een rust om aan onderliggende problemen te werken. Voor het krijgen en behouden van stabiliteit en hoop voor de toekomst zijn een aantal basisdomeinen essentieel: wonen, financiën en opleiding of werk.

Wonen

Het hebben van een woning draagt bij aan het psychische welzijn van jongeren en jongvolwassenen. Ook draagt het bij aan de overall gezondheid van dak- en thuislozen. Daarnaast lijkt stabiele woonruimte bij te dragen aan de behandeltrouw.

Financiën

Driekwart van de dak- en thuisloze jongeren hebben schulden. Deze jongeren moeten ondersteund worden bij schuldbemiddeling, minnelijke schuldsanering, budgetbeheer of hulp krijgen bij het afsluiten van betalingsregelingen.

Opleiding of werk

Veel dak- en thuisloze jongeren hebben geen startkwalificatie waardoor ze bij het zoeken naar werk vaak worden terugverwezen naar school. Voor veel jongeren is een inkomen (werk) of een opleiding (toekomstig werk) noodzakelijk om de schulden af te betalen. Scholen kunnen (dak- en thuisloze) jongeren ondersteunen in de aanpak van hun schulden.

3. Maatwerk

- Inzet ervaringsdeskundigen

Ervaringsdeskundigen begrijpen wat dak- en thuislozen meemaken, zij blijven aanmoedigend en oordelen niet als het opnieuw mis gaat. De inzet van mensen met vergelijkbare ervaringen heeft vaak een positieve invloed op de kwaliteit van leven en de afname van ervaren problemen bij dak- en thuisloze jongeren.

- 24/7 beschikbaar

Aansluiten bij de jongere vraagt om een zekere mate van flexibiliteit van de professional. Vooral wat betreft de bereikbaarheid en beschikbaarheid. Zij moeten de leefwereld van de jongeren als

uitgangspunt nemen en niet de kaders van de instelling. Soms werkt het spelen van een potje voetbal beter dan een gesprek op het kantoor.

4. Houding van de professional

Ongeacht de inhoud van de aanpak, is het belangrijk om als professional aandacht te hebben voor de volgende werkzame elementen:

- Investeren in (wederzijds) vertrouwen. Veel jongeren hebben een hulpverleningsgeschiedenis en zijn 'zorgmoe'. Het bouwen aan een vertrouwensrelatie, ook al is dit lastig en complex, is een noodzakelijke eerste stap. Wanneer een jongvolwassene het gevoel heeft een sterke werkaliantie te hebben met de professional, dan is deze van positieve invloed op hun zelf-determinatie.
- Outreachende aanpak. Vasthoudendheid helpt goed bij het opbouwen van vertrouwen. De professional moet steeds opnieuw contact opnemen met de jongere; checken hoe het gaat en vragen of ze iets kunnen betekenen. Maar pas op dat dit niet als te dwingend wordt ervaren door de jongeren want dat kan averechts werken.
- Geduld en vasthoudendheid. Veel jongeren geven in eerste instantie aan geen behoefte te hebben aan hulp. In dat geval is het belangrijk om als professional te laten zien dat je er bent voor de jongere en dat de deur open staat. Wanneer jongeren uitvallen of de (tijdelijke) keuze maken om terug te keren naar de straat is het essentieel om als hulpverlener bereikbaar te blijven en geduld te hebben.
- Niet-veroordelende houding. Jongeren ervaren meer persoonlijke betrokkenheid van professionals die hen respectvol, empathisch, eerlijk en bekrachtigend ondersteunen, en hun autonomie niet uit het oog verliezen.

Naast de kennis over de werkzame elementen die we in de literatuur hebben gevonden, is het ook belangrijk om deze kennis te vertalen naar beleid en praktijk. Op dit terrein is er nog veel onbekend, maar er zijn wel enkele veelbelovende aanpakken, zoals 8-fasenmodel, Krachtwerk, VertrekTraining, Critical Time Intervention, Housing First, Gemengd Wonen, Sociale Netwerk Strategieën, Eigen Kracht conferentie, 100% talent en Family Mediation.

1. Inleiding

Een dak boven je hoofd, eten in je buik en kleding aan je lijf; basisbehoeften die voor ieder mens noodzakelijk zijn. Toch is deze basis niet voor iedereen vanzelfsprekend. In Nederland hebben tussen de 30.500 en 70.000¹ inwoners te maken met dak- en thuisloosheid (Trimbos Instituut, 2019). Een deel van hen is minderjarig of net meerderjarig: jongeren of jongvolwassenen. Wanneer burgers onder de minimale voorwaarden van bestaan (dreigen te) zakken, heeft de maatschappij de verantwoordelijkheid om in te grijpen (Wolf, 2015).

De maatschappelijke aandacht voor dak- en thuisloze jongeren neemt de laatste jaren toe. In een brief aan de Tweede Kamer van staatssecretaris Van Rijn (Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport d.d. 25 januari 2017), wordt aandacht gevraagd voor de overgang naar volwassenheid van kwetsbare jongeren. In de brief is aandacht voor wetgeving die de overgang makkelijker moet maken, maar dat dit nog onvoldoende lukt, wordt duidelijk beschreven in de knelpunten waar jongeren en betrokken organisaties in de praktijk tegenaan lopen. Staatssecretaris Van Rijn eindigt zijn brief met het voorstel om samen met gemeenten, VNG, departementen, zorgaanbieders, verzekeraars en andere partijen aan de slag te gaan om de overgang naar volwassenheid voor kwetsbare jongeren te versoepelen. De staatssecretaris wil, samen met deze partijen, komen tot kansrijke voorstellen om de knelpunten voor jongeren en jongvolwassenen op te lossen.

Eind 2018 kondigde staatssecretaris Blokhuis de start aan van het Actieprogramma Zwerfjongeren. Dit programma is een aanvulling op de meerjarenagenda Beschermd Wonen en Maatschappelijke Opvang. Volgens Blokhuis zijn de knelpunten bekend en is het tijd voor de concrete oplossingen. Het actieprogramma, dat start begin 2019, heeft verschillende actielijnen (SZN, 2019):

- Preventie, nazorg en regie
- Financiële bestaanszekerheid
- Persoonlijke ontwikkeling en scholing
- Opvang en wonen
- Helpende regels

De aandacht die er momenteel is voor dak- en thuisloze jongeren maakt duidelijk dat er behoefte is aan een overzicht van 'wat werkt' in het aanpakken en/of voorkomen van dit probleem. Ook is het belangrijk om de kennislacunes inzichtelijk te maken en aan te vullen.

Doel dossier

In dit Wat werkt bij-dossier doen we een eerste aanzet tot het verzamelen van wetenschappelijke kennis over werkzame elementen in de aanpak van dak- en thuisloosheid van jongeren in de leeftijd van 16 tot 27 jaar. Deze kennis is bestemd voor beleidsmakers, professionals en vrijwilligers die met jongeren werken, maar ook voor ontwikkelaars van aanpakken en interventies.

Het Wat werkt bij-dossier richt zich expliciet op jongeren en jongvolwassenen in de leeftijd van 16 tot 27 jaar die zelfstandig op straat staan. Dit dossier heeft geen betrekking op volwassenen, kinderen of jongeren die samen met hun gezin dakloos raken. Dit neemt niet weg dat de inhoud (ook) relevant is voor deze groepen.

---

¹ De cijfers variëren naar gelang de gebruikte definitie en meetmethode.

Methoden en verantwoording

Dit Wat Werkt bij-dossier kwam in verschillende fasen tot stand:

1. Experts

In de eerste fase wordt een inventarisatie gehouden onder experts uit de praktijk en de wetenschap.

Vragen die hierin centraal staan zijn:

Wat speelt er landelijk in relatie tot dak- en thuisloosheid onder jongeren wat relevant is voor het Wat Werkt bij-dossier? Het antwoord geeft een beeld van de context.

Wat zijn de belangrijkste deelvraagstukken? Het antwoord op deze vraag geeft richting aan de invulling van het Wat Werkt bij-dossier met aandacht voor de deelproblemen waar dak- en thuisloze jongeren mee te maken hebben.

Wat zijn de belangrijkste publicaties op dit thema? Als antwoord noemen de experts een aantal publicaties die zij relevant achten voor het Wat Werkt bij-dossier. Daarnaast zijn er reeds een aantal publicaties en interventies bekend bij onderzoekers en collega's die voor kadering en inhoudelijke invulling van het Wat Werkt bij-dossier zijn gebruikt.

Op basis van deze eerste inventarisatie blijkt dat het Nederlands onderzoek naar dak- en thuisloze jongeren een piek heeft rond 2008-2011. De focus ligt op het veranderen van beleid en het verbeteren van de organisatie rondom dak- en thuisloosheid. De laatste jaren verschuift de focus naar interventies voor het (onderbouwd) organiseren van het voorkomen van problemen. Internationaal is er meer experimenteel onderzoek te vinden.

2. Literatuuronderzoek

In deze fase wordt er gericht gezocht naar relevante literatuur. We gaan uit van de volgende onderdelen (a. t/m e.). Voor a. t/m d. kiezen we voor Nederlandse zoektermen en Nederlandse bronnen. Voor onderdeel e. zoeken we zowel naar Nederlandstalig als Engelstalige literatuur. De Nederlandstalige literatuur zoeken we via de databases: Movisie (OPAC), Picarta, Narcis/HBO Kennisbank en Google Scholar. De Engelstalige literatuur via de databases: ERIC, IBSS, PsychINFO en Social Science Database.

De zoekopdracht luidt: (((su(homeless youth) OR su(homeless young adults) OR su(youth homelessness)) AND pd(20080101-20181231)) OR (noft(homeless*) AND (noft(youth) OR noft(young) OR noft(adult*)))) AND (su(Meta-analysis) OR su(systematic review) OR su(literature review) OR su(randomized trial*) OR su(outcome*) OR su(effectiveness) OR su(best practice*) OR su(comparative) OR su(qualitative research)) AND intervention*Limits applied (vanaf 2008)

In onderstaande tabel staan de onderdelen met de gebruikte zoektermen:

Onderdelen	Zoektermen
a. Definities > op basis van gezaghebbende bronnen.	Dakloosheid / thuisloosheid / jongeren (16-27) definitie / zwerfjongeren definitie
b. Omvang van het probleem > zicht op de aard, spreiding en het belang van het thema.	Aantal daklozen / aantal thuislozen / zwerfjongeren / problemen dakloze jongeren / gevolgen zwerfjongeren

c. Deelvraagstukken > wat zijn binnen het thema de belangrijkste vraagstukken / problemen.	Problemen dakloze, thuisloze jongeren zwerfjongeren / uitdagingen / vraagstukken / wat gaat er mis
d. Relevante wet- en regelgeving > actuele wetgeving die van directe invloed is.	Jeugdwet zwerfjongeren, dak- thuisloze jongeren / Wmo zwerfjongeren, dak- thuisloze jongeren / hulpverlening zwerfjongeren, dak- thuisloze jongeren
e. Wat werkt in het aanpakken en voorkomen van dak- en thuisloosheid > werkzame elementen / competenties van uitvoerders / veelbelovende aanpakken.	Wat werkt aanpak zwerfjongeren, dak- thuisloze jongeren / werkzame elementen / werkzame mechanismen / competenties aanpak zwerfjongeren, dak- thuisloze jongeren / veelbelovende aanpakken / <i>good practices</i> / interventies zwerfjongeren / voorkomen zwerfjongeren, dak- thuisloze jongeren / preventie zwerfjongeren, dak- thuisloze jongeren

Bij de uiteindelijke selectie zijn de volgende criteria gehanteerd:

- Het artikel heeft betrekking op jongeren en jongvolwassenen die dakloos zijn of dreigen dakloos te raken. Bij een doelgroep die alle leeftijden includeert of ook problemen anders dan dak- en thuisloosheid, is gekeken naar het percentage dat WEL voldoet aan de inclusiecriteria. Wanneer dit 50 procent of meer betreft, wordt een artikel geincludeerd (mits ook voldaan aan de andere criteria).
- Ten aanzien van de onder e. genoemde onderwerpen bevat het artikel voldoende evidentie, waaronder kennis gebaseerd op meta-analyse, systematische review, experimentele of quasi-experimentele studie.
- Het artikel heeft betrekking op Nederland of een ander Westers land zoals uit Noord- en West-Europa of de Verenigde Staten.
- Het artikel is Nederlands- of Engelstalig.
- Een Nederlandstalig artikel heeft als kern de onder a. t/m e. genoemde onderwerpen.
- Een Engelstalig artikel heeft als kern de onder e. genoemde onderwerpen.
- Het artikel is in, of na, 2008 gepubliceerd.

3. Klankbordgroep

Op basis van de uitkomsten uit de eerste fases is er een klankbordgroep georganiseerd. Hiervoor zijn de experts, uit fase 1, uitgenodigd. Vragen die centraal staan tijdens deze klankbordgroep zijn:

Zijn de eerste uitkomsten correct?

Zijn de eerste uitkomsten volledig en zo nee, wat ontbreekt er nog?

Tijdens de klankbordgroep bleek dat er meer behoefte was aan kadering in termen van beïnvloedbare en niet-beïnvloedbare factoren die bijdragen aan het ontstaan en in stand houden van dak- en thuisloosheid onder jongeren. Daarnaast worden er enkele suggesties gedaan voor aanvullende literatuur.

2. Omvang, oorzaak en context

In dit hoofdstuk wordt nader beschreven wat we verstaan onder dak- en thuisloze jongeren. Naast een beschrijving van de doelgroep geven we ook de omvang van het probleem weer. Vervolgens worden de factoren beschreven die bijdragen aan dak- en thuisloosheid en gaan we in op de wet- en regelgeving rondom dit vraagstuk.

2.1 Definities

Zwerfjongeren

Dak- en thuisloze jongeren worden in een aantal rapporten ook wel 'zwerfjongeren' genoemd. De meeste dak- en thuisloze jongeren en jongvolwassenen slapen namelijk niet letterlijk op straat, maar zwerven vaak heen en weer tussen logeeradressen en slaappleatsen bij instanties zoals de crisisopvang.

'Zwerfjongeren zijn feitelijk of residentieel daklozen onder de 23 jaar met meervoudige problemen.'

Bovenstaande definitie werd in 2010 geformuleerd door het Ministerie van VWS, Federatie Opvang, SZN en andere relevante partijen. Hij wordt onder andere gebruikt om het aantal zwerfjongeren te tellen en beleid te ontwikkelen (VWS, 2010).

Feitelijk dakloos

Feitelijk dakloos is een jongere die geen eigen woonruimte heeft en daar ook geen uitzicht op heeft. De jongere overnacht in de buitenlucht, in een noodopvang of tijdelijk bij vrienden, familie of kennissen.

Residentieel dakloos

Residentieel dakloos betekent dat de jongere geen eigen woonruimte heeft en zelfstandig (dus zonder ouder), staat ingeschreven bij een instelling voor maatschappelijk opvang, zoals nachtopvang en zwerfjongerenpensions. Omdat deze opvang geen stabiele leefomgeving biedt, worden de jongeren ondanks het dak boven hun hoofd, aangemerkt als dakloos.

Thuisloos

'Thuislozen zijn personen zonder reguliere huisvesting. Zij verblijven minstens een jaar in residentiële opvangmogelijkheden zoals internaten, sociale pensions en vormen van beschermd of begeleid wonen.' (Jeeninga 2010)

Meervoudige problemen

Dak- en thuisloze jongeren hebben naast het gebrek aan een thuis, vaak ook nog andere problemen. Zo hebben zij bijvoorbeeld te maken (gehad) met geweld of misbruik, psychische problemen, en/of een moeizame relatie met hun ouders. Ook hebben dak- en thuisloze jongeren vaak schulden en problemen met school of werk en soms verslavingsproblemen (zie 2.3)

Dak- en thuisloze jongeren

Hoewel de term 'zwerfjongeren' in meerdere definities en stukken gebruikt wordt, zijn er ook geluiden dat mensen moeite hebben met deze term, onder andere jongeren zelf. De term

zwerfjongeren beslaat hun hele zijn. Terwijl het eigenlijk jongeren zijn die te maken hebben met het feit dat ze geen eigen dak boven hun hoofd hebben. Daarom wordt er in dit Wat Werkt bij-dossier gekozen om vanaf hier te spreken van dak- en thuisloze jongeren. Hiermee worden jongeren bedoeld in de leeftijd van 16 tot 27 jaar die feitelijk of residentieel dakloos of thuisloos zijn. Met deze afbakening sluiten we aan bij de Landelijke aanpak 16-27. De keuze voor deze leeftijdsgroep gaat gepaard met de vele veranderingen in deze leeftijdsfase zoals het afronden van een opleiding, op zichzelf wonen en steeds meer zelfstandig beslissingen nemen. Juist de ontwikkelingen in deze fase kunnen risico's vormen waardoor jongeren dak- of thuisloos kunnen raken.

2.2 Omvang en doelgroep

De definitie van VWS (zie 2.1.) is in 2010 gebruikt om het aantal dak- en thuisloze jongeren vast te stellen. Volgens deze telling zijn er 9.000 dak- en thuisloze jongeren. Ongeveer 30 procent van hen is jonger dan 18 jaar. Het gaat hier om geregistreerde jongeren, die bekend staan bij hulpverleners als dakloos. Over het aantal jongeren dat bij vrienden of familie slaapt, is niets bekend (Movisie & SZN, 2016).

Het CBS telt ook met regelmaat het aantal dak- en thuislozen, maar hanteert hiervoor andere leeftijdscategorieën voor jongeren en jongvolwassenen: van 18 tot 30 jaar. Volgens de laatste telling in 2018 waren er 12.600 dak- en thuislozen in deze leeftijdscategorie. Hiervan is 22 procent vrouw en 78 procent man (Centraal Bureau voor de Statistiek, 2019). Jonge daklozen verschillen in een aantal opzichten van de totale groep daklozen; ze hebben vaker een niet-westerse achtergrond (59% t.o.v. 49%) en ze verblijven vaker in de vier grote steden (bijna 50% t.o.v. 43%) (Centraal Bureau voor de Statistiek, 2016).

Het CBS heeft gekeken naar het aantal zwerfjongeren tussen 18 en 27 jaar. Op 1 januari 2016 telt Nederland naar schatting 10.700 zwerfjongeren (Smulders, Bunt & Van Eerten, 2018). De Federatie Opvang laat in haar cijfers over 2015 een daling zien van het aantal jongeren van 18-22 jaar in de daklozenopvang. Het aandeel vrouwen in de leeftijdscategorie vanaf 22 jaar is juist gestegen, evenals het aandeel (eenouder)gezinnen met kinderen tot 17 jaar (Movisie & SZN, 2016).

Subgroepen

Er is weinig onderzoek gedaan dat expliciet inzicht geeft in de kenmerken van dak- en thuisloze jongeren. Een aantal gemeenten heeft lokaal onderzoek gedaan naar de leefsituatie van dak- en thuisloze jongeren. Deze onderzoeken proberen de doelgroep dak- en thuisloze jongeren in subgroepen op te splitsen, onder andere op basis van de oorzaken van dak- en thuisloosheid, het verloop van hulpverleningstrajecten en ervaren problemen en knelpunten. Omdat de resultaten van deze onderzoeken uiteenlopen, is er geen landelijk beeld of een algemeen geldende onderverdeling in subgroepen.

Twee onderzoeken komen tot een driedeling die interessant is omdat zij aanknopingspunten biedt voor zorg en ondersteuning:

1. De Wit, Segeren, Van Husen en Franssen (2012) hebben bij een onderzoek naar Amsterdamse dak- en thuisloze jongeren een onderverdeling gemaakt op basis van de ernst van de problematiek:

- Milde problematiek: problemen binnen één domein, goede basis, hoge aansluiting bij de leefgebieden wonen, werken, relaties en identiteit. Weinig traumatische ervaringen, laag middelengebruik, kansrijk binnen de hulpverlening;

- Ernstige problematiek: problemen in de thuissituatie, politie en justitie contacten, problematische softdrugsgebruik, LVB, veel hulpverlening gehad;
- Zeer ernstige problematiek: problemen in de thuissituatie, psychiatrische problematiek, drugsverslaving, zeer ernstige gedragsproblematiek, veel traumatische ervaringen, moeilijk te begeleiden.

2. In een Canadese studie wordt een onderverdeling gemaakt op basis van de binding met de maatschappij en het sociale netwerk van de jongeren (Albert, Penna-Cooper en Downing 2015):

- Tijdelijk gebrek aan binding (temporarily disconnected): jongeren die slechts tijdelijk dakloos zijn en dit doorgaans ook slechts één keer meemaken. Het betreft hier de grootste groep jongeren (81 tot 86%). Deze groep heeft doorgaans meer stabiele relaties met familieleden en blijven ook tijdens de dak- en thuisloosheid naar school gaan.
- Instabiele binding (unstably connected): jongeren met een meer complexe huisvestingsgeschiedenis. Zij zijn in veel gevallen al meerdere keren dakloos geweest. In de meeste gevallen gaan zij niet meer naar school en hebben ze moeite om een baan te vinden en te houden. Soms is er nog wel contact met enkele familieleden. Deze groep heeft doorgaans minder verslavings- of GGZ problematiek.
- Chronisch gebrek aan binding (chronically disconnected): betreft de kleinste groep dak- en thuisloze jongeren, maar wel die met de meest complexe behoeften. Zij zijn vaak bij herhaling, langere tijd dakloos. Ze hebben daarnaast vaak verslavings- en/of GGZ problematiek. De relatie met familieleden is instabiel of compleet afwezig.

Duidelijk is dat de groep dak- en thuisloze jongeren bestaat uit een diverse groep met uiteenlopende problemen. Het is dus niet mogelijk te spreken van 'de' dakloze jongere (Fransen & Van den Handel, 2011).

2.3 Risicofactoren

Dak- en thuisloosheid ontstaat meestal niet plotseling en onverwacht. Er gaat een proces aan vooraf; dat proces verloopt voor ieder individu anders, maar er zijn wel overeenkomsten en patronen te onderscheiden. De eerste signalen van dreigende dak- en thuisloosheid zijn bijvoorbeeld: zonder toestemming 's nachts van huis wegblijven, weglopen of tijdelijk uit huis gezet worden (MacKenzie & Chamberlain, 2003; Ballering & Van Bergen, 2013). Veel dak- en thuisloze jongeren hebben een problematische relatie met hun ouders waardoor ze niet langer thuis kunnen wonen. Het merendeel van de jongeren wordt dan ook dakloos vanuit het ouderlijk huis; vaak worden zij uit huis gezet of lopen ze weg na een conflict (Altena, e.a. 2010).

Door het gebrek aan geschikte woonruimte, zijn sommige jongeren gedwongen om gebruik te maken van andere opties die voor een instabiele woonsituatie zorgen, zoals illegale bewoning of het wonen bij vrienden of kennissen. Jongeren raken hierdoor vaak herhaaldelijk dakloos, doordat ze niet meer welkom zijn bij vrienden en kennissen, illegaal wonen, hun huis uit worden gezet door een betalingsachterstand of door problemen met een huisbaas of hoofdhuurder (Altena, e.a., 2010). Het gaat dus vaak om een multi-probleem situatie met complexe problemen op meerdere levensdomeinen (Wolf, 2015), waarbij meerdere factoren samen ervoor zorgen dat een jongere dakloos raakt.

We onderscheiden 3 categorieën factoren (typologieën van Gaetz, 2014):

1. Relationale en individuele factoren

Het gaat hier om familiebanden en interpersoonlijke relaties die bijdragen aan de dak- en thuisloosheid van een jongere. Het gaat dan vaak om geweld in huis, conflicten binnen het gezin of relaties die worden verbroken. Jongeren worden dakloos door deze factoren omdat zij er zelf voor kiezen niet meer thuis te willen wonen (hetzij bij familie, hetzij met een partner) of omdat ze niet meer welkom zijn (Gaetz, 2014; Albert e.a., 2015).

Relationele factoren

De belangrijkste relationele factoren voor het ontstaan van dak- en thuisloosheid zijn:

- Er is sprake van fysieke of emotionele mishandeling of verwaarlozing thuis en/of sprake van seksueel misbruik waardoor de jongere zich niet meer veilig voelt thuis en er voor kiest te vertrekken (of dit als enige uitweg ervaart). Het geweld kan door (één van de) ouders worden gepleegd, maar ook door een partner (Altena, e.a., 2010; De Groot, e.a., 2012; Altena, e.a., 2018; De Wit, e.a., 2012; Barendregt, Schrijvers, Baars & Van de Mheen, 2011). Dit laatste geldt volgens Altena en collega's (2010) vooral voor meiden.
- Veel conflicten, met (één van) de ouders of met andere huisgenoten, waardoor de jongere niet meer thuis kan of wil wonen (Altena, 2010; De Wit, e.a., 2012). 86 procent van de dak- en thuisloze jongeren ervaren problemen in het gezin van herkomst (Ballering & Van Bergen, 2013). Jongeren raken dakloos, hetzij vrijwillig, hetzij omdat ouders, verzorgers of huisgenoten de jongere vragen om te vertrekken. Issues die vaak voor een conflict zorgen, of hieraan bijdragen, zijn: geen werk hebben en/of niet naar school gaan, verslaving van de jongere of de ouders/huisgenoten (De Wit, e.a., 2012), psychische klachten van de jongere of de ouders/huisgenoten.
- Ouders scheiden waardoor de jongere bij geen van beide terecht kan (of wil). Soms krijgt de ouder waar de jongere bij woont, of wil verblijven, een nieuwe partner. De conflicten tussen de nieuwe stiefouder en de jongere zorgen er uiteindelijk voor dat een jongere dakloos raakt (De Wit, e.a., 2012).
- De jongere verliest zijn woonruimte omdat de relatie met zijn of haar partner ophoudt. Sommige jongeren wonen samen; voor een aantal jongeren is dit een oplossing omdat ze niet meer thuis kunnen of willen wonen. Op het moment dat de relatie stopt, komen ze op straat te staan en kunnen ze nergens meer terecht.
- Overlijden van een familielid waarbij de jongere verblijft. Soms is dit de enige persoon waar ze terecht kunnen en komen ze na het overlijden op straat te staan.
- LHBT jongeren zijn mogelijk kwetsbaarder om dak- of thuisloos te raken (de Groot e.a. 2012). Uit Amerikaans en Canadees onderzoek blijkt dat LHBT's oververtegenwoordigd zijn onder dak- en thuisloze jongeren (Edidin e.a., 2012). Afwijzing of non-acceptatie van ouders of andere familieleden spelen hierin een rol (Durso & Gates, 2012; De Groot, e.a., 2012).
- Eenmaal uit huis zijn er relationele factoren die kunnen bijdragen aan het in stand houden, of zelfs verergeren, van de situatie: soms hebben kinderen op jongere leeftijd al niet de kans gekregen om een sterk sociaal netwerk op te bouwen. Bijvoorbeeld omdat er onvoldoende geld is om mee te doen met sociale activiteiten, er veel verhuisd wordt of andere kinderen niet welkom zijn thuis waardoor het lastig is om een sociaal netwerk op te bouwen. Wanneer een jongere dan op latere leeftijd op straat komt te staan, is er onvoldoende netwerk om op terug te vallen (Altena, e.a., 2010; Ballering, 2013; De Wit, e.a., 2012).

Individuele factoren

De belangrijkste individuele factoren voor het ontstaan en in stand houden van dak- en thuisloosheid zijn:

- **Problematisch middelengebruik.** De overgrote meerderheid (70 tot 90 %) van de dakloze jongeren gebruikt (Altena, e.a.; 2018). De redenen voor middelengebruik zijn uiteenlopend: ter kalmering om de stressvolle situaties het hoofd te bieden en/of om met (dreigende) dak- en thuisloosheid om te kunnen gaan of als vorm van zelfmedicatie om symptomen van psychisch problemen, waaronder traumatische ervaringen, ADHD of een eetstoornis, te onderdrukken (Altena, e.a., 2010; Altena, e.a., 2018).
- **Schulden.** Jongeren hebben moeite met het beheren van hun inkomen (zie ook (toegang tot) inkomen). Zij verliezen het overzicht van hun uitgaven, waardoor vaak hoge schulden ontstaan. Huurschulden leiden bij sommige jongeren tot huisuitzetting (Altena, e.a., 2010). Andere oorzaken van schulden zijn: boven hun stand leven, geen notie van geld hebben, rekeningen niet betalen, geen idee hebben van het regelen van financiën en drugsgebruik. Driekwart van de dak- en thuisloze jongeren heeft schulden (Fransen e.a., 2011). De gemiddelde schuld is 5.000 euro, met een range van 40 tot 70.000 euro. Gedurende de dak- en thuisloosheid wordt de schuld vaak nog groter (Barendregt, e.a., 2011).
- **Somatische en psychische problemen.** Dak- en thuisloze jongeren hebben vaak last van somatische en psychische problemen, zoals depressie, angststoornissen en PTSS. 77 procent heeft psychosociale klachten en 54 procent heeft te kampen met psychiatrische problematiek (Ballering & Van Bergen, 2013; De Wit, e.a., 2012). Mede door deze problematiek worden jongeren soms dakloos. Maar de dak- en thuisloosheid draagt vaak ook bij aan het ontstaan en in stand houden van deze problemen (Altena, 2010; Altena, e.a., 2018): er ontstaat een vicieuze cirkel. ADHD, autisme en een licht verstandelijke beperking (25%) komen relatief veel voor onder dak- en thuisloze jongeren (Altena, e.a.; 2010; Ballering, 2013).

Bovenstaande factoren dragen bij aan het dakloos worden, maar zijn ook factoren die de dakloze situatie in stand houden of zelfs verslechteren (Altena, Beijersbergen, Vermunt & Wolf, 2018; Altena, Oliemeulen & Wolf, 2010; De Groot & Rensen, 2010). Met name de situatie waarin een conflict ontstaat met ouders of huisgenoten, draagt er aan bij dat een jongere dak- en thuisloos wordt en blijft. Een verslaving, schulden of psychische problemen kunnen daarin een rol spelen. Ook wanneer een jongere de gevolgen van verleidingen niet overziet of daar niet in ondersteund wordt, kan dat in deze fase van het leven risico's en problemen opleveren.

Ook volwassen dak- en thuislozen hebben vaak met deze problemen te maken. Jongeren onderscheiden zich echter van de oudere groep in positieve zin. Uit een studie van Turner (2016) blijkt dat met name dak- en thuisloze jongeren een grote veerkracht laten zien en doorgaans erg gemotiveerd zijn om hun situatie te veranderen (Turner, 2016).

2. Structurele factoren

Dit zijn factoren die rechtstreeks bijdragen aan het ontstaan of in stand houden van dak- en thuisloosheid van jongeren, maar die buiten de invloed van jongeren zelf liggen. Structurele factoren zijn: (toegang tot de) arbeidsmarkt, inkomen en woonruimte.

(Toegang tot de) arbeidsmarkt

Voor veel jongeren is het lastig om een baan te vinden en/of te houden, die voldoende betaalt om rond te komen. Soms hebben de jongeren wel werk, maar leidt het verlies hiervan tot het niet

kunnen betalen van rekeningen, wat dak- en thuisloosheid tot gevolg kan hebben. Er zijn een aantal factoren die bijdragen aan de beperkte toegang tot de arbeidsmarkt:

- Een gebrek aan opleiding en vaardigheden - Schoolverzuim en vroegtijdig schoolverlaten komen veelvuldig voor onder jongeren die dak- en thuisloos zijn of dreigen te worden (Altena, e.a., 2010). Hierdoor is de kans dat deze jongeren een beroepsopleiding volgen of afronden erg klein. Het opleidingsniveau van dak- en thuisloze jongeren is beduidend lager dan dat van niet-dak- en thuisloze jongeren (Jeeninga, 2010). Dat maakt het voor veel werkgevers niet aantrekkelijk om deze groep een baan aan te bieden. Voor jongeren met een licht verstandelijke beperking is het krijgen en behouden van werk vaak sowieso problematisch (Albert, e.a., 2015; Ministerie van VWS, Ministerie van V&J & Vereniging van Nederlandse Gemeenten, 2014).
- Een gebrek aan geschikte arbeidsplaatsen - Voor jongeren en jongvolwassenen is het lastig om een fulltime baan te vinden waar geen opleiding voor nodig is en wel voldoende betaald om zelfstandig van rond te komen. Vaak is het minimumloon voor jongeren onder de 21 jaar (zie ook Inkomen) te laag om in het levensonderhoud te voorzien.

Beschikbare, betaalbare woonruimte

Een terugkerend probleem, zowel in Nederland als internationaal, is het vinden van beschikbare, betaalbare woonruimte voor jongeren. Nederland heeft een woningtekort. Dat geldt vooral voor de woningen die betaalbaar zijn voor jongeren (en andere lage inkomens) (Kansfonds, 2019). Voor jongeren die dak- en thuisloos zijn of dreigen te worden, zijn meerdere factoren relevant:

- Er is een algeheel tekort aan betaalbare woonruimte - Met name in de steden moet iemand jaren ingeschreven staan om in aanmerking te komen voor een sociale huurwoning. Sociale huur is echter de enige optie voor deze jongeren omdat particuliere verhuur meestal te duur is.
- Toegang tot betaalbare woonruimte - Eventuele studentenkamers, of kamers voor werkenden, zijn vaak niet beschikbaar/toegankelijk voor dak- en thuisloze jongeren. De vereiste is namelijk dat je studeert en/of werkt.

Deze factoren zorgen er voor dat het vinden van woonruimte voor een dak- of thuisloze jongere lang kan duren.

Toegang tot inkom(st)en

Het gebrek aan geld voor woonruimte of leefkosten kan worden opgelost als de jongere voldoende inkomsten heeft. Uit verschillende onderzoeken blijkt dat slechts één op de vijf dak- en thuisloze jongeren inkomsten heeft uit werk. Tussen de 13 en 34 procent ontvangt een uitkering en tussen de 14 en 26 procent heeft inkomen uit illegale activiteiten (Jeeninga, 2010).

Uit onderzoek van Barendregt en collega's (2011) blijkt dat het merendeel van de jongeren hun inkomsten haalt uit een uitkering en/of studiefinanciering. De wijze waarop jongeren aan inkomsten komen en de hoogte van het inkomen, wordt door een aantal dingen belemmerd:

- **Het minimum(jeugd)loon.** Tot en met 20 jaar hebben jongeren een wettelijk minimumloon dat lager ligt dan dat voor mensen van 21 jaar en ouder. Hoewel een jongere minder inkomen krijgt, heeft de jongere niet per se minder kosten. Het rondkomen van het eigen loon is dus sowieso lastig. Daarnaast zijn de banen die beschikbaar zijn voor (dak- en thuisloze) jongeren, vaak slecht betaalde banen (omdat er geen opleiding voor nodig is) en/of parttime banen, waardoor het onmogelijk wordt om überhaupt het minimum te verdienen.

- **Hoogte en beschikbaarheid uitkeringen.** Vanaf 18 jaar maken jongeren aanspraak op een bijstandsuitkering (of een WW uitkering onder bepaalde voorwaarden). Voor jongeren van 18 t/m 21 jaar wordt de hoogte van het bedrag afgeleid van het wettelijk minimumloon (recht op 75 procent van het minimum). Naast het feit dat dit bedrag dus nog lager is, en het daarmee lastig is om alle kosten te dekken, hebben jongeren tussen 18 en 27 jaar hier ook pas recht op nadat zij 4 weken actief naar werk zoeken.² Zij moeten dus op de één of andere manier die eerste 4 weken overbruggen (zie ook Participatiewet).
- **Toegang tot uitkering.** Het aanvragen van een uitkering is alleen mogelijk wanneer iemand een woon- of postadres heeft en dat is bij dak- en thuisloze jongeren vanzelfsprekend een bottleneck.

De problemen op het niveau van arbeid, woonruimte en inkomen creëren gezamenlijk een vicieuze cirkel. Het één is nodig om in aanmerking te komen voor het ander, maar het ander is niet te krijgen als je het één niet hebt. Kortom, jongeren zitten vast in een uitzichtloze situatie tenzij iemand een uitzondering maakt op bestaande regels.

3. Invloed van systemen en organisaties

Hierbij gaat het om de hulpverlening rondom een (dak- en thuisloze) jongere en het beleid. Factoren die bijdragen aan het ontstaan of in stand houden van het probleem zijn:

- **Moeizame toegang tot passende hulpverlening.** Verschillende vormen van hulp zijn bij verschillende organisaties belegd. Doordat deze niet altijd goed samenwerken, worden jongeren vaak doorgestuurd. Zij krijgen te maken met veel verschillende gezichten en hoge wachttijden (Jeeninga, 2010).
- **Gebrekkige ondersteuning bij transitie uit jeugdzorg of (jeugd)detentie.** Naar schatting 75 tot 80 procent van de dak- en thuisloze jongeren heeft een geschiedenis in de jeugdzorg. Tot hun 18e jaar hebben ze daardoor een relatief stabiele verblijfssituatie, maar daarna is hun situatie onzeker omdat de jeugdzorg stopt. In sommige gevallen kan een verlenging van jeugdzorg worden aangevraagd, maar vooralsnog wordt van de jongeren verwacht dat zij versneld zelfstandig worden. Sommige jongeren komen onvoldoende voorbereid op zichzelf te staan.
- **Afwijzen van hulp.** Naast het gegeven dat niet alle jongeren 'gereed' zijn voor een zelfstandig leven, zijn er ook jongeren die, door de jarenlange bemoeienis van instanties op hun 18e niets meer met deze organisaties te maken willen hebben. Zij kiezen er bewust voor om eventuele doorlopende hulp niet te accepteren. Vaak heeft dit tot gevolg dat zij op een later moment alsnog terecht komen in de opvang (of in sommige gevallen, afhankelijk van de verstreken tijd) terugkeren naar de jeugdzorg (Altena, e.a., 2010; Niessen & Van der Vegt, 2018).
- **Gebrek aan consistente, betrouwbare relaties met organisaties.** Voor een succesvolle transitie naar volwassenheid is het voor jongeren belangrijk om in ieder geval één significante relatie te hebben met een volwassene. Iemand die hen ondersteunt op een positieve wijze. Voor jongeren die dak- of thuisloos zijn of dreigen te raken, is zo'n persoon vaak afwezig. Daarnaast zorgen de volgende factoren voor een belemmering van het bouwen aan een betrouwbare relatie:
  - Het proces wordt bemoeilijkt door het aantal professionals dat de jongeren ziet en aan wie ze hun verhaal steeds opnieuw moeten vertellen.

² <https://www.regelhulp.nl/ik-heb-hulp-nodig/bijstandsuitkering-jongeren>

- De ervaring van sommige jongeren dat de professional tegenover hen te professioneel is: te veel gericht op het werk/de taak en minder op de jongere als persoon.
- Jongeren hebben angst voor wat professionals gaan doen met de informatie die zij geven. Delen zij dit met hun ouders of met de politie?
- Jongeren hebben angst dat de professional 'iets anders' benoemt als het echte probleem dan dat zij het zelf zien.

2.4 Wet en regelgeving

Er zijn verschillende wetten die jongeren en jongvolwassenen die dak- en thuisloos zijn, of dreigen te worden, kunnen helpen. Voor jongeren onder de 18 jaar is de Jeugdwet primair relevant. Voor jongvolwassenen van 18 jaar of ouder spelen onder andere de Wet Maatschappelijke Ondersteuning (Wmo) en de Participatiewet een rol. In deze paragraaf beschrijven we enkele relevante wetten.

Jeugdwet

Tot 18 jaar vallen jongeren onder de Jeugdwet. Na de 18e verjaardag kunnen jongeren eventueel verlengde jeugdhulp krijgen, mits tijdig aangevraagd en gewenst (hulp is op vrijwillige basis). Als alternatief kunnen ze eventueel gebruik maken van de Wmo voorzieningen (2015). Welke van de twee wordt ingezet, is afhankelijk van de besluitvorming van de gemeente. Vanuit de gemeenten lijkt er een voorkeur te zijn voor de Wmo, omdat deze vaak goedkoper is. Dit is voor jongeren lang niet altijd wenselijk want het betekent opnieuw hun verhaal doen en opnieuw aan vertrouwen bouwen. Daar komt bij dat deze hulp lang niet altijd passend is (Janssen, Schelling, Van Alphen & De Vries Lentsch, 2016).

Een deel van de jongeren heeft al gedurende langere tijd (vrijwillig of in gedwongen kader, zoals gesloten jeugdzorg, jeugdreclassering en jeugdbescherming) te maken gehad met Jeugdhulp. De ervaringen zijn soms slecht; zij zijn klaar met de bemoeienis van anderen. Ook zijn zij, bij gebrek aan voldoende zelfinzicht, van mening dat ze zichzelf kunnen redden met 18 jaar. Een groot deel van deze groep maakt na een jaar of anderhalf jaar opnieuw gebruik van de hulp omdat ze het toch niet redden (Janssen, Schelling, Van Alphen & De Vries Lentsch, 2016).

Uit de eerste evaluatie van de Jeugdwet blijkt dat de transitie van 18- naar 18+ een knelpunt blijft. Meerdere betrokken partijen erkennen dat deze overgang vaak niet probleemloos verloopt (Friele, e.a., 2018). Ouders en kinderen worden vooralsnog niet, of erg laat, betrokken bij besluitvorming over de continuering van zorg. Ook blijkt uit deze evaluatie dat de coördinatie tussen de verschillende partijen vaak ontbreekt. Met name wanneer er sprake is van een veelheid van problemen en betrokken organisaties; wat meestal het geval is bij dakloze jongeren (Friele, e.a., 2018).

Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo)

De Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo, 2015) maakt gemeenten verantwoordelijk voor mensen die het niet op eigen kracht redden. Het gaat hierbij onder andere over jongvolwassenen die (dreigen) dak- en thuisloos te worden. Zij kunnen terecht bij de maatschappelijke opvang voor een tijdelijke verblijfplek. De opvang biedt daarnaast ook zorg, begeleiding en praktische hulp. De gemeente regelt de opvang vanuit de Wmo en aan de mensen wordt een eigen bijdrage gevraagd.

Het uitgangspunt van de Wmo is dat in ons land de mensen zichzelf moeten redden of met hulp uit hun directe omgeving. Daarnaast is het ieders eigen verantwoordelijkheid of je meedoet in de maatschappij. Maar voor de mensen die zich niet zelfstandig kunnen redden en niet kunnen participeren is de gemeente verplicht om beleid te maken ter ondersteuning van de mensen die beschermd wonen of opvang nodig hebben.

Participatiewet

Het doel van de Participatiewet is om meer mensen, ook mensen met een arbeidsbeperking, aan het werk te krijgen en zo te komen tot een inclusieve arbeidsmarkt. Drie oude wetten zijn opgenomen in de relatief nieuwe Participatiewet: de Wet werk en arbeidsondersteuning jonggehandicapten (Wajong), Wet sociale werkvoorziening (Wsw) en de Wet werk en bijstand (Wwb).

De Participatiewet voorziet dus onder andere in een bijstandsuitkering als iemand geen inkomen heeft. Een voorwaarde hiervoor is wel dat iemand een verblijfplaats heeft waar hij of zij post kan ontvangen. Een postadres alleen is in beginsel niet genoeg (art. 40 Participatiewet). Elke gemeente heeft zijn eigen procedure voor dak- of thuislozen die een bijstandsuitkering willen. Als een dak- of thuisloze geen woonkosten of kosten voor de nachtopvang heeft, kan de gemeente besluiten om de hoogte van de uitkering te verlagen (art. 18 lid 1 Participatiewet). Daarnaast kan een gemeente er voor kiezen om de uitkering in natura uit te keren (art. 57 onder b Participatiewet); bijvoorbeeld in de vorm van een slaapplek en kleding. Voordat iemand recht heeft op bijstand, moet iemand eerst 4 weken actief op zoek zijn geweest naar werk. Dit levert in de praktijk problemen op voor jongeren.

Staatssecretaris Blokhuis zegt hierover in 2017 in reactie op Kamervragen van Westerveld en Voortman dat: *"De gemeenten hebben beleidsruimte om maatwerk te bieden in de financiële ondersteuning van jongeren bij het toekennen van een bijstandsuitkering."* Het lijkt dus belangrijk dat gemeenten vooral zelf kijken naar wat passend is voor hun jongeren.

Om mensen met een meervoudige ondersteuningsbehoefte te laten participeren, is het van belang dat er een integrale benadering wordt gehanteerd; met daarbij een verbinding tussen de Participatiewet en de Wmo. Dit gebeurt nog niet altijd voldoende. Samenwerking tussen professionals die betrokken zijn bij de Wmo en professionals die vanuit de Participatiewet werken, is in sommige gemeenten minimaal. Er is sprake van twee verschillende culturen tussen beide wetten. Daardoor is er veel onbegrip en kan het maken van de verbinding lastig zijn (Stam, 2017).

Meerjarenagenda Beschermd Wonen en Maatschappelijke Opvang

Op 24 mei 2018 werd de meerjarenagenda Beschermd Wonen en Maatschappelijke Opvang aangeboden aan de Tweede Kamer. Daarin spreken meerdere betrokken organisaties af om zich de komende vier jaar hard te maken voor: het realiseren van voldoende geschikte woningen, het sneller signaleren van beginnende problemen en goede toegang tot voorzieningen. Deze agenda geeft een impuls aan de aanpak van dak- en thuisloosheid. En daarmee biedt het ook voor dak- en thuisloze jongeren mogelijkheden voor een gerichtere ondersteuning.

Internationale afspraken

Nederland onderschrijft zowel het Verdrag van de Rechten van het Kind, als de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens (UVRM). Beiden beschrijven het recht van ieder kind en ieder mens op een levensstandaard, die hoog genoeg is voor de gezondheid en welzijn van zichzelf en zijn of haar gezin. Dit betreft onder andere voeding, kleding, huisvesting, geneeskundige verzorging en de noodzakelijke sociale diensten. Daarnaast wordt in beide beschrijvingen benadrukt dat, wanneer

iemand niet in staat is om hier zelf in te voorzien, dat er dan voorzieningen beschikbaar moeten worden gesteld, die hierin kunnen ondersteunen. De UVRM beschrijft daarnaast het recht van ieder mens op maatschappelijke zekerheid, die onmisbaar is voor de waardigheid en voor de vrije ontplooiing van persoonlijkheid.

2.5 Ontwikkelingen landelijk en lokale politiek

In 2017 wordt er in 'De basis op orde' beschreven dat de lokale politiek gewenst een doorbraak kan realiseren, maar vaak blijft hangen in het aansturen op meer afstemming en samenwerking. Van Steenberg en Schipper (2017) benadrukken dat niet het oplossen van de overgangperiode van 18- naar 18+ het doel is, maar het op orde brengen van de basis zoals woonruimte en inkomen. SZN en het Kansfonds organiseerden in 2018 de conferentie 'Breng de basis op orde'. Hierin geeft staatssecretaris Blokhuis aan dat de overheid 'steken' heeft laten vallen en benadrukt het belang van hulp aan deze jongeren. Met de komst van het Actieprogramma Dak- en Thuisloze jongeren³ wordt er actief ingezet om dak- en thuisloosheid onder jongeren te bestrijden en te voorkomen dat meer jongeren dak- en thuisloos worden (SZN, 2019).

Leeftijdsgrens

De discussie rondom de zorgcontinuïteit bij 18- naar 18+ beperkt zich niet alleen tot dak- en thuisloze jongeren, maar is een discussie die ook breder wordt gevoerd. Een deel van de discussie gaat over de leeftijd 18 jaar. Volgens sommigen zijn de verantwoordelijkheden die je vanaf deze leeftijd krijgt, te groot voor deze leeftijd. Het ophogen van deze leeftijd lost veel op. Een ander deel van de discussie noemt de leeftijdsgrens arbitrair en ziet het als een systeemprobleem. Bepaalde wetten, regelingen en voorzieningen moeten anders worden ingezet of slimmer worden gebruikt (Rekenkamer Rotterdam, 2018). Dat de aandacht voor de transitie rondom 18 jaar zinvol is, blijkt ook uit een pilot van Spirit en HVO Querido. Deze jeugdzorgorganisatie en maatschappelijke opvangorganisatie werken samen om de transitie soepeler te laten verlopen. De focus ligt op de continuïteit van verblijf en begeleiding en de uitkomsten laten zien dat dit de jongeren in het algemeen helpt. Het geeft hen meer rust om aan hun doelen te werken. Maar het werkt niet voor alle jongeren, dus er moet wel kritisch gekeken worden naar wat past bij de jongere (Westbroek, 2017).

Match tussen vraag en aanbod

Steketee, Vandenbroucke en Rijkschroeff stellen in 2009 dat er een aantal knelpunten zijn rondom de transitie naar volwassenheid die bijdragen aan het ontstaan of het in stand houden van dak- en thuisloosheid. Het bereiken van de leeftijd van 18 jaar zorgt ervoor dat hulp vanuit andere financieringsstromen betaald moet worden. Daarnaast betekent het vaak een overgang van provinciaal georganiseerde hulp naar gemeentelijk georganiseerde hulp. Deze financiële en organisatorische overgang kunnen er toe bijdragen dat jongeren niet meer de juiste hulp ontvangen omdat er onvoldoende afstemming en overdracht plaats vindt.

Steketee en collega's (2009) onderscheiden twee groepen jongeren:

- De jongeren die, bij het bereiken van de leeftijd van 18 jaar, een lichte vorm van ondersteuning nodig hebben. Zoals hulp bij het afsluiten van een zorgverzekering, het op orde krijgen van de administratie en het vinden van woonruimte.

---

³ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2019/03/14/actieprogramma-dak-en-thuisloze-jongeren-2019-2021>

- De jongvolwassenen die reeds dakloos zijn en complexe hulpvragen hebben op meerdere levensdomeinen. Zij hebben behoefte aan een combinatie van bovenstaande praktische ondersteuning en meer intensieve, integrale ondersteuning (Steketee, e.a., 2009).

In 2009, ten tijde van het onderzoek van Steketee en collega's, passen de behoeften van jongvolwassenen onvoldoende in het aanbod van de volwassenenzorg. Er is weinig aanbod waarnaar verwezen kan worden. Momenteel wordt er hard gewerkt aan andere manieren van ondersteuning en begeleiding. Er wordt gekeken naar de behoefte van jongvolwassenen zoals in het Actieprogramma Dak- en Thuisloze jongeren.

Wachlijsten en tekorten jeugdzorg

De kwaliteit van de huidige jeugdzorg lijkt onder druk te staan door financiële tekorten en lange wachlijsten. Uit recent onderzoek⁴ blijkt dat Nederlandse gemeenten op jeugdzorg forse financiële tekorten hebben. De verwachting was dat met de decentralisatie 450 miljoen euro bezuinigd kon worden. Maar deze verwachting is niet uitgekomen. De vraag naar jeugdzorg groeide sinds de decentralisatie met 12 procent.

Daarnaast hadden gemeenten gemiddeld vijf procent van het budget nodig voor hun eigen organisatie. Naar aanleiding van de tekorten luiden de VNG, en diverse wethouders, de noodklok. In een open brief aan het kabinet en de Tweede Kamer schrijven de wethouders dat ze door de tekorten gedwongen worden te bezuinigen. Hiermee bereiken zij een 'tegenovergesteld effect' dan wat ze willen bereiken. Op 2 september 2019 staken jeugdhulpverleners voor het eerst in de geschiedenis. Ruim 4000 hulpverleners protesteren in Den Haag tegen de lange wachlijsten, tekorten en administratiedruk in de jeugdzorg. Zij vragen de minister om meer geld en minder administratiedruk.⁵

---

⁴ <https://www.jeugdzorgnederland.nl/actueel/onderzoek-jeugdzorgtekorten-snel-oplossing-nodig/>

⁵ https://vng.nl/files/vng/financiele-onderbouwing_20190515_3.pdf

3. Wat werkt in de aanpak?

In hoofdstuk 2 hebben we de verschillende risicofactoren die bijdragen aan (het ontstaan van) dak- en thuisloosheid van jongeren beschreven. Een deel van deze factoren zijn direct gerelateerd aan de jongere en zijn of haar (gezin)situatie. Maar het merendeel van de factoren is gerelateerd aan het (zorg)systeem, financieringskwesties, wet- en regelgeving die niet aansluit, en hulpverlening die niet aansluit bij wat er nodig is.

Om dak- en thuisloosheid bij jongeren te voorkomen en/of op te lossen, moet er in de aanpak rekening gehouden worden met de volgende werkzame elementen:

- 1 Tijdig, integraal en duurzaam hulp verlenen
- 2 De basis op orde (financiën, dagbesteding, wonen)
- 3 Maatwerk
- 4 Een professionele houding

Naast inzet op deze elementen, blijft ook op de andere factoren (zie hoofdstuk 2) inzet nodig. Want als professionals de juiste ondersteuning en begeleiding bieden, maar er is bijvoorbeeld geen passende wet en regelgeving dan blijft het ontzettend lastig om te voorkomen dat een jongere niet op straat terecht komt.

3.1 Tijdig, integraal en duurzaam hulp verlenen

Op tijd ingrijpen

Om erger te voorkomen is op tijd ingrijpen van essentieel belang (Wolf, 2015). Hoe langer een jongere in de situatie van dak- en thuisloosheid verblijft, hoe groter de problemen vaak worden. Schulden lopen verder op, middelenmisbruik verergert (of ontstaat) en/of psychische problemen verergeren. De jongere komt steeds verder van de maatschappij te staan, onder meer door structurele uitsluiting en stigmatisering. Over het algemeen voelen dak- en thuisloze jongeren zich al een buitenstaander in de samenleving; los van hoe zij behandeld worden door andere personen en organisaties. Idealiter wordt voorkomen dat een jongere überhaupt dak- of thuisloos raakt, maar als dat niet mogelijk is, dan is vroegtijdig, multidisciplinair ingrijpen essentieel.

Integrale aanpak

Uit diverse onderzoeken blijkt dat het van belang is om problemen niet geïsoleerd aan te pakken, maar als één geïntegreerd geheel. In de aanpak moet onder andere aandacht zijn voor een (beroeps)opleiding, woonruimte en het aanpakken van verslaving (Adams-Guppy & Guppy, 2016; Carlson, e.a., 2016). Een geïntegreerde aanpak doet recht aan de complexiteit en veelheid van problemen waar dak- en thuisloze jongeren mee te maken hebben en heeft betere effecten (Slesnick, Dashora, Letcher, Erdem & Serovich, 2009).

Een goede integrale aanpak is afhankelijk van hulpverleners en organisaties die goed samenwerken. De jongeren zelf geven aan behoefte te hebben aan alle hulp op één plek zodat ze niet van de ene organisatie naar de andere organisatie moeten. Altena en collega's (2010) laten zien dat integraal samenwerken soms lastig is. Het gaat nu vaak mis bij de afstemming of overdracht van hulpverleners of instanties. Bijvoorbeeld bij de overgang van jeugdzorg naar maatschappelijke opvang wanneer

jongeren 18 jaar worden, of wanneer jongeren uit detentie komen. Bij verwijzingen komt voor dat gegevens onvoldoende overgedragen worden en jongeren soms weer vanaf 'nul' moeten beginnen of de wachttijd op straat overbruggen (Jeeninga, 2010).

Uit het onderzoek van Altena en collega's (2010) blijkt dat wanneer instellingen niet goed samenwerken er problemen ontstaan. Bijvoorbeeld dubbele afspraken of het telkens doorverwijzen van jongeren naar verschillende hulpverleners. Ook gebeurt het dat organisaties niet willen of kunnen starten met de behandeling omdat er ook nog andere problemen spelen (Altena, e.a., 2010). Voor een overzicht van werkzame elementen bij integraal werken verwijzen we naar het onderzoek: [Wat werkt bij integraal werken in de wijk](#) (Van Arum e.a. 2018).

Duurzame ondersteuning

Naast een samenhangende aanpak van de problematiek, is ook de duur en de continuïteit van de ondersteuning belang. Uit Europees onderzoek blijkt dat dak- en thuisloze jongeren uit Nederland grote behoefte hebben aan meer stabiliteit en continuïteit in de hulp en ondersteuning die ze ontvangen (De Groot, en Rensen 2009). Veel van deze jongeren hebben een aanzienlijk deel van hun jeugd te maken gehad met diverse vormen van hulpverlening die tijdelijk van aard zijn. In de praktijk betekent dit voor de jongeren: vaak wisselen van hulpverleners, vaak verhuizen en zich telkens moeten aanpassen aan nieuwe situaties en nieuwe sociale contacten. Dit alles heeft een zeer ontwrichtende invloed op het leven van deze jongeren. Zij missen tijdens hun jeugd een stabiele verzorger of een persoon waar ze altijd op terug kunnen vallen en die ze begeleidt naar een zelfstandig leven.

Uit onderzoek van Slesnick en collega's (2009) blijkt dat kortdurende interventies onvoldoende effecten bereiken. De verklaring die de auteurs hiervoor geven is dat jongeren vaak onvoldoende vertrouwen hebben in deze hulpverlening. Betrokken professionals hebben bij een kortdurende interventie onvoldoende tijd om een vertrouwensrelatie op te bouwen.

Ook als mensen niet langer dakloos zijn, blijft ondersteuning van groot belang. Uit onderzoek onder volwassen dakloze mensen in Utrecht blijkt dat 80% binnen 3 jaar opnieuw dakloos raakt (Boesveldt, e.a. 2019). Het merendeel had op dat moment geen professionele ondersteuning. Doordat ze vaak kampen met problemen op meerdere levensgebieden is het moeilijk een stabiel leven op te bouwen. Ook worden ze makkelijk uit balans gebracht door plotselinge gebeurtenissen of life events. De onderzoekers concluderen dat het nodig is om hen te blijven begeleiden als ze permanente woonruimte hebben. Na de verhuizing duurt het vaak enige tijd voordat duidelijk is welke hulp en ondersteuning deze doelgroep nodig heeft om 'zelfstandig' te kunnen blijven wonen.

3.2 De basis op orde

Jongeren in probleemsituaties voelen zich beter, en ervaren een zekere rust, als op een aantal leefdomeinen hun leven op orde is. De meesten willen zich richten op een positieve toekomst. Voor het krijgen en behouden van stabiliteit en hoop voor de toekomst zijn een aantal basisdomeinen essentieel. Dit zijn financiën, dagbesteding en wonen (Wolf, 2015).

Het werken aan een trauma, verslaving of schulden werkt meestal beter wanneer 'de basis op orde' is. Oxenaar en collega's (2018) onderzochten de kosten van de opvang (inclusief verslavingszorg, noodopvang, schuldhulp en re-integratietrajecten) versus het investeren in de preventie van dak- en thuisloosheid. Vroegtijdig ingrijpen bij (dreigende) dak- en thuisloosheid door middel van het bieden

van de basale noden (een dak boven je hoofd, opleiding of werk, toereikend inkomen en eventuele ondersteuning) leidt volgens de onderzoekers uiteindelijk tot een flinke kostenbesparing. Oftewel geld dat in een later stadium niet hoeft te worden uitgegeven aan zwaardere zorg en ondersteuning.

Investeren in preventie

Oxenaar, Van Steenberghe en Loorbach (2018) rekenden uit wat het oplossen van dak- en thuisloosheid van jongeren de maatschappij kost. Per jongere liggen de kosten tussen de 36.000 en 100.000 per jaar. Met dit bedrag betalen we de kosten van de zorg, politie en justitie. Oxenaar en collega's (2018) pleiten ervoor om in te zetten op preventie. Hoewel dit in eerste instantie duurder is, is dit op termijn een goede investering. Hogere kosten op een later moment worden hiermee voorkomen (Oxenaar, e.a., 2018; Evans, Sullivan & Wallskog, 2016; Van Leerdam, 2013).

Het kiezen voor 'de basis op orde' en het aanpakken van de overgangperiode van jongere naar volwassene is een (lokale) politieke keuze volgens Van Steenberghe en Schipper (2017). De manier waarop de (lokale) politiek aankijkt tegen groepen in de marge van de samenleving is bepalend voor de uiteindelijke keuze die men maakt.

Stabiele woonruimte

Een stabiele woonruimte draagt bij aan het psychische welzijn van jongeren en jongvolwassenen (Johnstone, Parsell, Jetten, Dingle & Walter, 2016). Volgens Crisanti en collega's (2017) draagt het hebben van een woning ook bij aan de overall gezondheid van dak- en thuislozen. Daarnaast lijkt woonruimte bij te dragen aan de behandeltrouw.

Sommige jongeren hebben behoefte aan extra structuur en begeleiding. Bijvoorbeeld in de vorm van een kamertraining. Verschillende studies laten zien dat interventies gericht op de overgang naar zelfstandig wonen, effectief kunnen zijn in het voorkomen en oplossen van dak- en thuisloosheid (Skemer & Jacobs, 2016; Jacobs, Skemer & Courtney, 2015). Onderzoek van Munson, Stanhope, Small en Atterbury (2017) laat zien dat het belangrijk is om een goede balans te vinden tussen het bevorderen van zelfstandigheid en het stellen van regels. Jongeren moeten voelen dat ze de vrijheid hebben en eigen keuzes kunnen maken.

Mensen die in Nederland dak- en thuisloos zijn, kunnen gebruik maken van de Maatschappelijke Opvang (MO). Hier ontvangen mensen tijdelijke opvang, hulp en begeleiding om uiteindelijk weer zo zelfstandig mogelijk te kunnen leven. Vaak zijn er flinke wachttijden voor deze (woon)voorzieningen.

Housing First

Sinds een aantal jaar is er een alternatief, gebaseerd op een succesvol Amerikaans model: Housing First. Dak- en thuisloze mensen met multiproblemen krijgen direct een woning, gevolgd door integrale, intensieve ondersteuning. De voorwaarden voor deelname zijn minimaal. De deelnemers hebben wekelijks contact met een begeleider en sluiten een huur- en betalingsovereenkomst af in combinatie met budgetteren. Het stellen van geen randvoorwaarden aan beschikbare woonruimte blijkt positieve effecten te hebben. Er is minder vaak sprake van terugval naar dak- en thuisloosheid en er wordt minder gebruik

gemaakt van hulpverlening (Brown, Jason, Malone, Srebnik & Sylla, 2016). Het model van Housing First wordt inmiddels op meerdere plekken in Nederland gebruikt. Impuls (Onderzoekscentrum maatschappelijke zorg) doet momenteel onderzoek naar de uitvoering en werkzame elementen.

Aanpak schulden

Driekwart van de dak- en thuisloze jongeren hebben schulden (zie 2.3.) en vaak is dat niet hun enige probleem. Uit het onderzoek 'Zwerfjongeren en schulden' (Smulders, e.a., 2018) blijkt dat een succesfactor voor goede ondersteuning de geïntegreerde aanpak is (zie 3.1.). Belangrijk hierbij is dat de verschillende betrokken organisaties werken vanuit een gedeelde visie. Is onderwijs belangrijker dan werk of juist andersom? Als onderwijs voor gaat, hoe pak je dan de schuldsituatie aan? Het advies van Smulders en collega's (2018) aan gemeenten is dat zij de samenwerkingspartners (experimenteer)ruimte geven en mandaat om, waar nodig, af te wijken van bestaande regels en grenzen.

Helder communiceren

Vanuit schuldeisers en betrokken organisaties moet simpel en helder gecommuniceerd worden. De doelgroep heeft vaak te maken met een (lichte) verstandelijke beperking. Het taalgebruik en de lengte van officiële brieven en e-mails sluiten vaak niet aan op dat van de meeste dak- en thuisloze jongeren. Eenvoudige communicatie, het liefst mondeling, is van belang. Daarnaast is het goed om te controleren bij de jongeren of zij begrijpen wat er van hen wordt verwacht.

Problematische schulden leveren veel stress op en kunnen er voor zorgen dat iemand weinig ruimte heeft in zijn of haar hoofd om zich op andere zaken te concentreren. Onderzoek van Mullainathan en Shafir (2013) laat zien dat mensen met schulden in een overlevingsmodus staan waardoor ze niet in staat zijn om na te denken over langere termijn oplossingen. Het is belangrijk om de jongeren te ondersteunen bij schuldbemiddeling, minnelijke schuldsanering, budgetbeheer of hulp bij het sluiten van betalingsregelingen. Het combineren van schuldbemiddeling met studiefinanciering is lastig, maar wel mogelijk via maatwerk-constructies.

Opleiding, werk of dagbesteding

De stress die ontstaat door het leven op straat of dreigende dak- en thuisloosheid draagt er vaak aan bij dat jongeren stoppen met hun opleiding. Veel dak- en thuisloze jongeren hebben geen startkwalificatie. In hun zoektocht naar werk worden ze vaak weer terugverwezen naar school. De veelal aanwezige schulden maken werk wel noodzakelijk; of een opleiding om uiteindelijk aan het werk te kunnen. Volgens Smulders en collega's (2018) blijkt het in de praktijk lastig om met schulden weer naar school te gaan. Scholen kunnen (dak- en thuisloze) jongeren ondersteunen door middel van schuldbemiddeling, minnelijke schuldsanering, budgetbeheer of ondersteuning bij het sluiten van betalingsregelingen met schuldeisers.

Hagen, Mogendorff, Overmars-Marx en Smit (2008) onderzochten de samenwerking tussen opvangvoorzieningen, UWV en sociale zaken. Zij concluderen dat er veel jongeren met psychiatrische, verslavings- en LVB beperkingen verblijven in de opvang. Samenwerking tussen UWV, opvangvoorzieningen en de gemeente is noodzakelijk als je in wilt zetten op begeleiding van dak- en thuisloze jongeren naar werk. Gemeenten kunnen op die manier profiteren van de kennis van UWV en de wettelijke instrumenten zoals een jobcoach. UWV heeft de kans om beter aan te sluiten bij het aanbod vanuit de gemeente.

Sociaal netwerk

Goede relaties met familie en een breder sociaal netwerk kunnen de weerbaarheid van jongeren vergroten. Deze contacten kunnen de jongeren helpen om te gaan met tegenslagen in het leven (Abdul Rahman, Fidel Turner & Elbedour (2015). Omdat dak- en thuisloze jongeren vaak minder goed contact hebben met directe familie is het extra belangrijk dat zij een ander sociaal netwerk hebben waar ze op terug kunnen vallen.

Het sociaal netwerk kan ook een belangrijke rol spelen bij het herstelproces. Door een goed gesprek te stimuleren of door assertief op te treden bij destructief gedrag kan een patroon doorbroken worden (Gasior, Forchuk & Regan, 2018; Altena, e.a., 2010). Er zijn verschillende methodes bruikbaar voor het herstel en versterken van het netwerk zoals de Versterk je netwerk methode (Huber, Joanknecht & Metze, 2013). Volgens Huber en collega's (2013) is de inzet van een Eigen Kracht conferentie een goede manier om, als het netwerk stabiel is, deze actief te betrekken bij een plan om dak- en thuisloosheid te voorkomen. Of te zorgen voor de juiste hulp om iemand weer een dak boven zijn of haar hoofd te geven (Huber e.a., 2013).

Ook om jongeren te bereiken die niet in beeld zijn, is het handig om gebruik te maken van het netwerk van deze jongeren (Chew Nh, Muth & Auerswald, 2013). Het contact maken via andere, reeds in beeld zijnde, jongeren is hiervoor een slimme zet.

3.3 Maatwerk

Inzet ervaringsdeskundigen

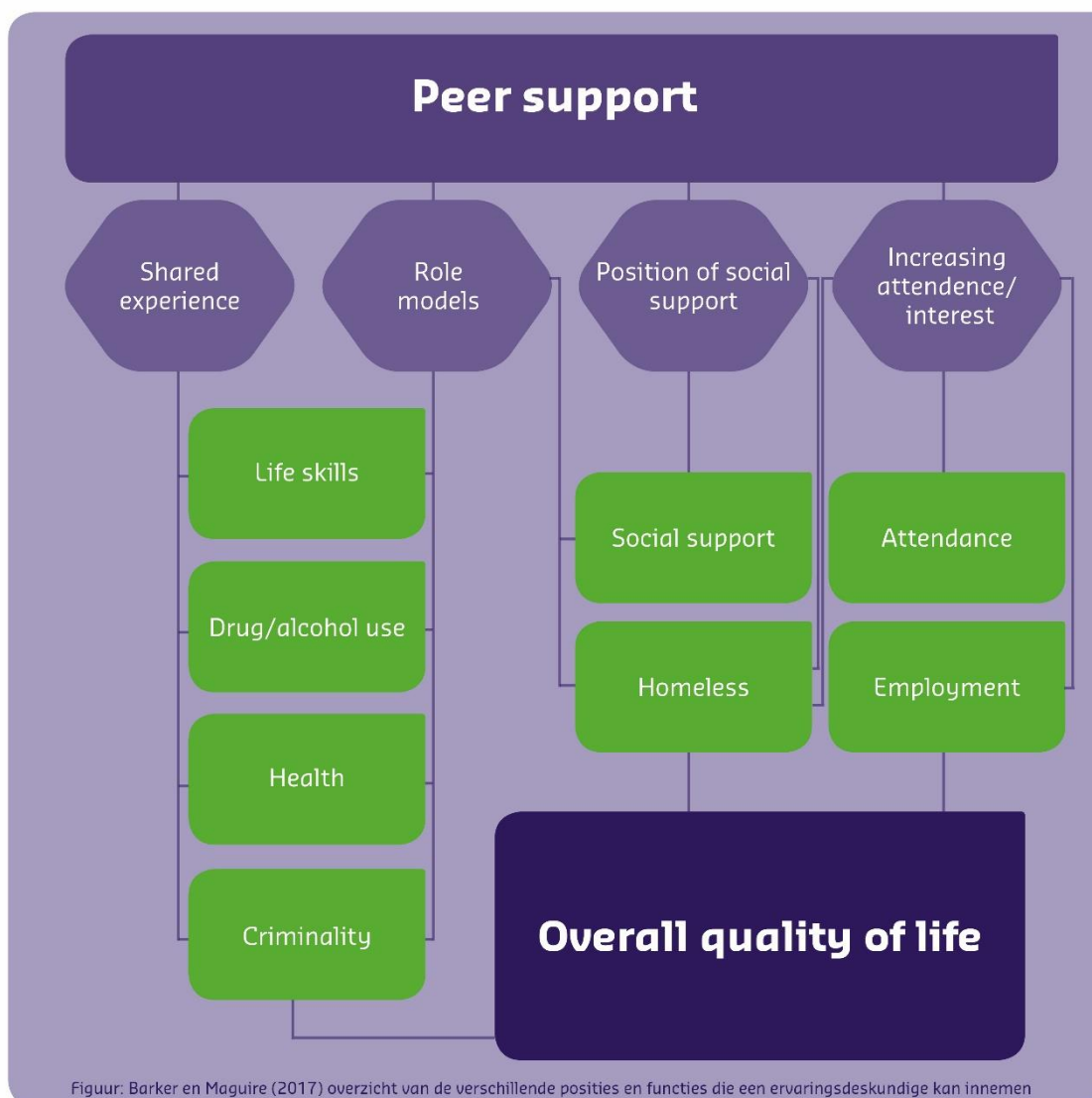
Mensen met ervaringskennis en ervaringsdeskundigen kunnen een belangrijke rol spelen bij het aanpakken van dak- en thuisloosheid. Boisvert, Martin, Grosek en Clarie (2008) concluderen dat Housing First als interventie positieve effecten heeft op de korte termijn. Maar om blijvende effecten te bereiken, is aanvullende peer-to-peer support nodig. Een review van Barker en Maguire (2017) naar de effecten van verschillende vormen van peer-to-peer support laat zien dat deze vorm van ondersteuning vaak een positieve invloed heeft op de kwaliteit van leven en de afname van ervaren problemen. Zo werken peer supporters goed in de begeleiding van dak- en thuislozen. Zij begrijpen waar dak- en thuislozen doorheen gaan, oordelen niet als het weer mis gaat, blijven positief en aanmoedigend en geven hoop (Crisanti, e.a., 2017). Ervaringsdeskundige ondersteuners zijn goed op de hoogte van de problemen en zaken waar dak- en thuislozen tegenaan lopen. Zij weten wat nodig is in de eerste fase om weer op eigen benen te kunnen staan (Crisanti, e.a., 2017).

Ervaringsdeskundigheid wordt onder andere beschreven door Driessen en collega's (2013a) en het beroepscompetentieprofiel ervaringsdeskundigheid (2013) in de publicatie van Huber (2016). Ervaringsdeskundigen worden in de literatuur beschreven als mensen die zelf doorleefde ervaring hebben met kwetsbaarheden en/of een kwetsbare positie, maar vooral met ervaringen van herstelprocessen als gevolg hiervan. Zij hebben die herstelervaringen gekoppeld aan vergelijkbare ervaringen van anderen en komen zo tot collectieve ervaringskennis. De ervaringskennis zetten zij vervolgens in om ruimte te maken voor het herstelproces van anderen, individueel, in groepen of door beleidsadvies en belangenbehartiging (Driessen, e.a., 2013a; Beroepscompetentieprofiel ervaringsdeskundigheid, 2013).

Naast de positieve kanten aan de inzet van ervaringsdeskundigen, zijn er ook een aantal kanttekeningen te plaatsen. Zo hebben ervaringsdeskundigen vaak een lastige positie omdat zij tussen professionals en cliënten inzitten (Huber, 2016).

Naast de lastige positie van ervaringsdeskundigen, is hun taak niet altijd duidelijk. Dit kan leiden tot misverstanden, of in het ergste geval, uitval. Barker en Maguire (2017) geven een duidelijk overzicht van de verschillende posities en functies die een ervaringsdeskundige kan innemen:

Een ervaringsdeskundige kan formele en informele ondersteuning bieden. Hij of zij vormt samen met de professional de link, maar kan ook zelf degene zijn die één op één een jongere begeleidt. Een ervaringsdeskundige kan ook een groepsfacilitator zijn en zijn of haar ervaring inbrengen in de groep.

Er zijn nationale en internationale kaders opgesteld voor ervaringsdeskundigen om eenduidigheid te scheppen. In Nederland hebben we het Beroepscompetentieprofiel Ervaringsdeskundigheid opgesteld door GGZ Nederland, Trimbos Instituut, HEE! en Kenniscentrum Phrenos (2013). Hierin is onder andere aandacht voor de taken, competenties en de verschillende te onderscheiden beroepsniveaus. Daarnaast bestaat er internationaal de International Peer Support (IPS) Core Competencies.

Aansluiten op de behoefte

De verschillende vormen van ondersteuning die een jongere nodig heeft, wordt vaak door meerdere organisaties aangeboden. Iedere instelling of professional biedt slechts een stukje van de oplossing. Deze ondersteuning moet goed op elkaar worden afgestemd. Het uitgangspunt is de leefwereld van de jongere en niet de kaders van de instelling. Soms werkt het om een potje voetbal te spelen met de jongere in plaats van een gesprek op het kantoor (Nederland, Noordhuizen & Van Dijk, 2016). Er moet afstemming plaats vinden met de jongere. Jeeninga (2010) spreekt over dialoog gestuurde hulp. Dit betekent niet per se dat de jongere bepaalt wat er gebeurt, maar dat hij of zij op de hoogte is en betrokken bij wat er gaat gebeuren. Leonard en collega's (2017) spreken van cliënt gestuurde hulp, waarbij de jongere leidend is in doelen en aanpak. Hierbij is het van belang dat de jongere zelf kiest wat hij of zij wel of niet deelt met de professional. Het is niet verplicht om alles te delen voor het krijgen van hulp.

Aansluiten bij de jongere vraagt ook een zekere mate van flexibiliteit van de professional. Bijvoorbeeld in bereikbaarheid en beschikbaarheid.

Een hulpverlener uit het onderzoek van Altena en collega's (2010) beschrijft dit als volgt:
"Ik ben 24 uur per dag, 7 dagen in de week, 52 weken in het jaar bereikbaar voor de jongeren. Dat is de voorwaarde waarop ik mijn werk doe, want dat vind ik belangrijk. Ik bedoel, op het moment dat je bedenkt ik zit in de penarie en je denkt er niet aan om één van de vrienden op te bellen maar op dat moment denk je van verdomd, ondanks de tijd (diep in de nacht), ik ga X (hulpverlener) even bellen. Dat vind ik zo veelzeggend. Dat ze op dat moment denken van verdomd... Daar zit dus echt vertrouwen in, want blijkbaar ben jij op dat moment iemand waarbij ze de situatie even neer kunnen leggen, van ik zit hier even mee en ik kom er niet uit. Daar vind ik de complimenten van het werk in zitten." (Altena, e.a., 2010)

Naast flexibiliteit in bereikbaarheid en beschikbaarheid is het ook belangrijk flexibel te zijn en aan te sluiten bij de behoeften van de jongere. Uit onderzoek van Korf (2004; in Jeeninga, 2010) blijkt dat jongeren anderen prioriteiten stellen dan betrokken professionals. Dit komt deels door onder- of overschatting van de eigen problemen (door jongeren), maar ook doordat betrokkenen minder goed in beeld hebben wat jongeren nodig hebben. Barendregt en collega's (2011) doen een jaar lang onderzoek bij 55 Rotterdamse jongeren. Naast dat de ernst van de problematiek niet altijd aansluit bij de hulp die wordt geboden, formuleren de jongeren ook andere behoeften. Zo willen zij bijvoorbeeld meer ondersteuning bij werk en inkomen in plaats van psychische steun, waar nu vaak de focus op ligt.

Specifiek voor dak- en thuisloze jongeren met een cognitieve beperking geven Burra, Stergiopoulos en Rourke (2009) het advies om visuele en verbale reminders in te zetten. Bij deze doelgroep is regelmatig contact met de hulpverlening van belang. Zo kan er (deels) gecompenseerd worden voor eventueel aandachts- en geheugenproblemen.

Veerkracht

Om dak- en thuisloze jongeren uit de problemen te helpen, is er verbetering nodig van alle levensaspecten. Er is niet alleen aandacht voor de basis (zie 3.2.) maar ook voor creativiteit, spiritualiteit en mentale gezondheid (Cronley & Evans, 2017). Tanekenov, Fitzpatrick en Johnsen (2018) noemen vier domeinen waarop empowerment gericht is: fysieke domein (1), politieke en economische domein (2), sociale en emotionele domein (3) en creatieve, intellectuele en persoonlijke

ontwikkelingsdomein (4). De auteurs pleiten voor evenveel aandacht aan alle vier de domeinen. Ieder domein levert een eigen, onafhankelijke bijdrage aan het welzijn van een persoon (Tanekenov, e.a., 2018).

Ondersteuning die vanuit religieuze organisaties wordt geboden, speelt in op de behoefte aan spiritualiteit. Dit is binnen de reguliere hulpverlening vaak een onderbelicht aspect. Tegelijkertijd kennen deze organisaties soms ook uitsluitingsmechanismen vanuit hun religieuze opvattingen, waardoor niet alle jongeren hier terecht kunnen. Cronley en Evans (2017) noemen als voorbeeld jongeren uit de LHBTQ gemeenschap. Uit onderzoek blijkt dat deze groep door discriminatie minder aansluiting heeft met een religie.

Krabbenborg, Boersma, Van der Veld, Vollebergh en Wolf (2016) deden onderzoek bij 255 dakloze jongvolwassenen naar de invloed van de inzet op autonomie, competentie en verbinding. Het blijkt dat de kwaliteit van leven significant samenhangt met deze factoren. De inzet van interventies op deze factoren draagt bij aan de ervaren kwaliteit van leven van jongvolwassenen dak- en thuislozen.

LHBTI sensitief

Uit recent onderzoek van Movisie naar dak- en thuisloze LHBTI jongeren blijkt dat de meeste hulpverlening aan deze jongeren weinig LHBTI-specifiek en sensitief is (De Groot, Vijlbrief en Emmen 2018). Hulpverleners praten weinig over seksuele oriëntatie of genderidentiteit en gaan uit van een heteroseksuele relatie. Er is ook weinig aandacht voor de samenhang tussen psychische en sociale problemen en LHBTI. Op basis van het onderzoek stellen de onderzoekers een checklist samen met tips voor de hulpverlening aan LHBTI jongeren.

Enkele tips: Stel open vragen over relaties en genderidentiteit, verwijst door naar LHBTI organisaties en ben bekend met het transgender lexicon. Voor meer tips, zie de [checklist](#).

3.4 De houding van de professional

Op de vraag wat werkt bij het voorkomen en aanpakken oplossen van dak- en thuisloosheid onder jongeren is geen eenduidig antwoord te geven. In voorgaande paragrafen beschrijven we verschillende aanpakken die kunnen helpen. Het verschilt per jongere wat (of welke combinatie van werkzame elementen) er nodig is. Uit bijna alle onderzoeken komt naar voren dat de houding van de professional een belangrijke rol speelt of een aanpak wel of niet werkt. Ongeacht de inhoud van de aanpak, is het belangrijk om als professional aandacht te hebben voor de volgende werkzame elementen:

Investeren in (wederzijds) vertrouwen

Dak- en thuisloze jongeren en jongeren die dreigen dak- of thuisloos te raken, hebben vaak een hulpverleningsgeschiedenis van verschillende opvangsituaties en begeleidingstrajecten. Bijvoorbeeld vanuit verslavingszorg, maatschappelijk werk, jeugdzorg of de GGZ of vanuit een combinatie aan hulporganisaties. Deze hulp voldoet vaak niet aan de verwachtingen. De jongeren voelen zich niet serieus genomen en zijn teleurgesteld in de hulpverlening. De jongeren zijn 'zorgmoe', d.w.z. dat zij het vertrouwen in de hulpverlening zijn verloren of dat dit ernstig is beschadigd (Altena, e.a., 2010). Om dak- en thuisloze jongeren te kunnen bereiken en helpen, is het opbouwen van een vertrouwensrelatie, hoe lastig en complex dit mogelijk is, een noodzakelijke eerste stap. De hulpverleners hebben vaak de nodige ervaring met cliënten met weinig motivatie. Dat maakt het van

hun kant soms lastig om vertrouwen te hebben in de cliënt (Jeeninga, 2010).

Altena en collega's (2017) doen onderzoek onder 102 dakloze jongvolwassenen en 32 sociaal werkers. Zij ontdekken dat wanneer de jongvolwassene het gevoel heeft een sterke werkalliantie te hebben met de professional, deze van positieve invloed is op hun zelf-determinatie. Dit is ongeacht of de professional dat ook zo ervaart. Een evaluatie van de kwaliteit van zorg van Altena, Beijersbergen en Wolf (2014) laat zien dat de relatie met de professional het meest positief wordt beoordeeld door de jongeren.

Outreachinge aanpak

Vasthoudendheid helpt goed bij het opbouwen van vertrouwen: blijvend aanwezig zijn vanuit een empathische, niet veroordelende houding. Het heeft tijd nodig om vertrouwen te winnen en ervoor te zorgen dat de jongere gelooft dat de professional ook daadwerkelijk kan helpen. De professional moet steeds opnieuw contact opnemen met de jongere; checken hoe het gaat en vragen of ze iets kunnen betekenen (Nederland, e.a., 2016; Leonard, e.a., 2017). Dit is een mismatch met het Nederlandse systeem waarin wordt uitgegaan van actieve hulpvragers.

Toch is deze outreachende aanpak hard nodig, omdat de doelgroep door verschillende redenen niet instroomt in de hulpverlening. De jongeren hebben vaak geen behoefte aan hulp, zijn van mening dat ze toch niet te helpen zijn of dat er anderen rondlopen die de hulp veel harder nodig hebben dan zij (Altena, e.a., 2010; Chew Nh, e.a., 2013). Daarnaast wordt de opvang door jongeren soms als onveilig ervaren en kiezen ze er voor om er geen gebruik van te maken (Altena, 2010).

**Laat zien dat je er voor de jongere bent. Houd de deur open.
Ook al zeggen jongeren nee, bel op een later moment weer even op en
check hoe het is.**

Uit: Jongeren Buiten Beeld (Nederland, e.a., 2016)

Hoewel het actief werken aan het vertrouwen en het outreachend werken door verschillende nationale en internationale onderzoeken wordt onderschreven, is er ook een tegengeluid: "Juist doordat ze iedere keer aan het pushen zijn, kom ik gewoon niet" (Altena en collega's, 2010). Dit pleit ervoor om weliswaar aanwezig te zijn en betrokkenheid te tonen, maar de jongere leidend te laten zijn in het proces (zie ook 3.3. aansluiten bij de behoefte van de jongere).

Geduld en vasthoudendheid

De begrippen geduld en vasthoudendheid komen veelvuldig terug in de literatuur. Vooral in relatie tot de wisselende motivatie van jongeren en het terugvallen in gedrag of tijdelijk afkeren van de hulpverlening. Geduld is nodig vanaf het eerste contact met de jongere. Veel jongeren geven in eerste instantie aan geen behoefte te hebben aan hulp. In dat geval is het belangrijk om als professional te laten zien dat je er bent voor de jongere en dat de deur open staat. Ook tijdens het hulpverleningstraject is het belangrijk om de deur open te houden. De motivatie van jongeren kan per week verschillen. Jongeren zeggen soms sessies af of komen niet opdagen. In dat geval moeten dossiers niet te snel gesloten worden en moet de professional er juist achteraan gaan (Altena, e.a., 2010).

Geduld is ook nodig wanneer jongeren uitvallen of de (tijdelijke) keuze maken om terug te keren naar de straat. Ook al staat de hulpverlener er niet achter, is het essentieel om bereikbaar te blijven en geduld te hebben. Leonard en collega's (2017) adviseren om in dat geval in ieder geval in te zetten op schadereductie. Door (samen met de jongere) te kijken naar wat nodig is om de jongere relatief veilig op straat te laten leven. Bijvoorbeeld door een mobiele telefoon te regelen waarmee de jongere de hulpverlener kan bellen als hij of zij iemand nodig heeft.

Niet-veroordelende houding

Persoonlijke aandacht is soms belangrijker dan het aanbod *an sich*. Jongeren worden graag gewoon als mens behandeld door iemand die bereid is ze een volgende kans te geven als het een keer mis gaat (Jeeninga, 2010). De nadruk leggen op het negatieve, werkt niet voor de jongeren (Altena, e.a., 2010). Het werken met deze doelgroep vraagt om handelen vanuit een aantal basiswaarden: emancipatie van dak- en thuislozen, rechtvaardigheid, gelijkwaardigheid en uitgaan van kracht (Huber, 2016). Dit wordt ook onderschreven door onderzoek onder jongeren zelf. Zij vragen meer persoonlijke betrokkenheid van professionals die hen respectvol, empathisch, eerlijk en bekrachtigend ondersteunen, en hun autonomie niet uit het oog verliezen.

Krabbenborg en collega's (2017) beschrijven een aantal aspecten die een positief effect hebben:

- Respect.
- Inzetten op hoop.
- Een hoge kwaliteit van communicatie.
- Een positieve, niet veroordelende benadering.
- Oplossingsgericht.
- Altijd een tweede kans bieden.
- Focus op wat de jongeren wel kunnen en niet op wat ze niet kunnen.
- Focus niet op de problemen die ze hebben.

3.5. Veelbelovende aanpakken

Een belangrijke conclusie uit een van de onderzoeken is, dat het inzetten van een interventie altijd meer resultaat behaalt dan wanneer er geen interventie wordt ingezet (Adams-Guppy & Guppy, 2016; Altena, e.a., 2010). In Nederland is het bewijs voor de effectiviteit van specifieke interventies (nog) beperkt. Wel zijn er diverse goed onderbouwde en veelbelovende aanpakken waar goede ervaringen mee zijn. Deze beschrijven we hier:

8-fasenmodel

Het 8-fasenmodel is een methode om mensen met hulpvragen op meerdere leefgebieden te ondersteunen met het doelgericht werken aan hun toekomst. Het gaat om een stapsgewijze individuele begeleiding, waarbij de kwaliteiten, het netwerk en de vraag van de cliënt centraal staan. Het 8-fasenmodel kan zowel bij lichte als bij zware problematiek worden ingezet. Dit zijn de 8 fasen:

- Aanmeldingsfase: het eerste contact tussen cliënt en hulpverlener.
- Intakefase: een nadere kennismaking tussen cliënt en de instelling.
- Startfase: de opbouw van hulpverlening aan de cliënt.
- Analysefase: de analyse van het functioneren van de cliënt op zeven leefgebieden.
- Planningsfase: het opstellen van een begeleidingsplan.
- Uitvoeringsfase: uitvoering van het begeleidingsplan.
- Evaluatiefase: een terugblik op de uitvoeringsfase.
- Uitstroomfase: afronding van de hulpverlening.

De zeven leefgebieden die het 8-fasenmodel betreft zijn: zingeving, wonen, financiën, sociale relaties, lichamelijke gezondheid, psychische gezondheid, werk en activiteiten (Van der Meulen, 2015).

Het 8-fasenmodel is eind 2015 erkend als goed onderbouwd door de Erkenningcommissie Maatschappelijke ondersteuning, participatie en veiligheid (Van der Meulen, 2015).

Krachtwerk

Krachtwerk is een interventie voor een bredere doelgroep en wordt onder andere ingezet bij jongeren die dak- en thuisloos zijn. Het doel van Krachtwerk is het stimuleren van herstel van de kwaliteit van leven. Hoe dit er precies uit ziet, formuleert de cliënt zelf. Bij herstel gaat het om een zingevend bestaan met hoop en zicht op een betere toekomst en een leven in veiligheid. Het einddoel is: meedoen in de samenleving en erbij horen. Het begeleidingstraject van Krachtwerk bestaat uit drie samenhangende delen: focusbepaling, uitvoering en evaluatie. Binnen het begeleidingstraject zijn er zeven basistaken: ontmoeten en aansluiten, inventariseren van krachten, inschatten van zelfregulering, doelen stellen en een actieplan maken, ondersteunen van herstel, evalueren en afronden.

Krachtwerk is erkend als goed onderbouwd door de Erkenningcommissie Maatschappelijke ondersteuning, participatie en veiligheid (Wolf & Jonker, 2015).

VertrekTraining

De VertrekTraining is voor jongeren vanaf 16 jaar die onvoldoende in staat zijn zelfstandig te functioneren na (residentiële) hulp of pleegzorg. Ook kunnen zij niet terugvallen op een stabiele gezinssituatie of sociaal netwerk. Deze jongere krijgt tien weken lang intensieve individuele begeleiding bij het realiseren van een gezond toekomstperspectief. De VertrekTraining heeft een outreachende aanpak en is kracht- en oplossingsgericht. In tien weken wordt de jongere

gestimuleerd om de eigen toekomst vorm te geven en doelen te bepalen. De jongere moet zoveel mogelijk zelf doen om het gevoel van competentie te bevorderen. Waar nodig met ondersteuning van een trainer.

De VertrekTraining is erkend als goed onderbouwd door de Erkenningscommissie Jeugdzorg en psychosociale/pedagogische preventie (Jongepier & Alarcon, 2017).

Critical Time Intervention

Critical Time Intervention (CTI) is net als Krachtwerk ontwikkeld door Impuls, onderzoekscentrum maatschappelijke zorg, en sluit aan bij Krachtwerk. CTI is bedoeld voor sociaal kwetsbare mensen die een kritische transitie doormaken. Bijvoorbeeld van een institutionele setting naar begeleid of zelfstandig wonen. Vormen van een institutionele setting zijn detentie, opvang en een algemeen of psychiatrisch ziekenhuis. Een transitieperiode kan veel spanning oproepen, maar het kan ook een moment zijn waarop mensen gemotiveerd zijn voor verandering. CTI maakt hier gebruik van door in deze periode praktische en emotionele steun te bieden. Daarnaast zet CTI in op het ontwikkelen en versterken van de verbinding van de cliënt met zijn of haar sociaal en professioneel netwerk.

Onderzoek laat zien dat CTI effectief is bij dak- en thuisloze mensen (De Vet, Lako, Beijersbergen, Jonker & Wolf, 2016).

Housing First

Housing First is bedoeld voor dakloze mensen met meerdere problemen. Het traject start met de toewijzing van een woning. Daarna wordt intensieve, ambulante begeleiding geboden om er voor te zorgen dat iemand weer zelfstandig kan wonen. Het verschil met andere vormen van hulp is dat de mensen direct vanaf de straat een woning krijgen, met daarbij (in het begin) veel begeleiding. De enige voorwaarden waaraan iemand moet voldoen zijn: een wekelijks huisbezoek en een huur- en betalingsovereenkomst in combinatie met budgetteren (Housing First, 2016).

Pilot

In Amsterdam bieden welzijnsorganisaties HVO Querido en Spirit een variant van Housing First aan welke gericht is op jongeren en jongvolwassenen. Zij bieden jongeren 24/7 woonbegeleiding door middel van een 'voorwacht' die ook buiten kantooruren beschikbaar is. De begeleiding is presentie- en krachtgericht. De focus ligt niet op het terugdringen van stoornissen en problemen, maar juist op het volwaardig deelnemen aan de samenleving (HVO Querido, 2019).

Gemengd wonen

Er zijn verschillende organisaties die experimenteren met gemengde woonprojecten. Davelaar, Gruppen en Knevel (2018) doen hier onderzoek naar. Het mengen van ex-daklozen met andere burgers blijkt een goede woonvorm te zijn mits er aan een aantal voorwaarden wordt voldaan. Voor ex-daklozen zijn de gemengde woonvormen vaak een natuurlijke manier om te re-integreren en meer sociale contacten op te doen en tegelijkertijd nog steeds voldoende herkenning te vinden in hun omgeving. Voor andere burgers zijn de gemengde woonvormen aantrekkelijk vanuit ideologisch perspectief (iets willen doen voor de medemens) als wel pragmatisch omdat ze doorgaans sneller

woonruimte vinden tegen een gunstigere prijs (Davelaar, e.a., 2018).

Sociale Netwerk Strategieën

Hulpverleners maken meestal geen vast onderdeel uit van het netwerk van de jongeren. Om te zorgen dat een jongere ook op langere termijn steun en hulp krijgt, is inzet op netwerkversterking nodig. Sociale Netwerk Strategieën (SoNeStra) richt zich op het activeren van het sociaal netwerk. Samen met betrokkenen wordt gekeken hoe iemand zijn of haar leven weer op de rit kan krijgen en wie daarin kan bijdragen. De aanpak bestaat uit drie fasen: een netwerkverkenning en analyse van het netwerk van naasten, het familienetwerkberaad en de uitvoering en begeleiding van het plan (Posthuma & De Haas, 2012).

De Wmo werkplaats in Nijmegen onderzocht wat de inzet van SoNeStra bijdraagt aan de werkwijze en doelen van sociale wijkteams in Zutphen. Zij concluderen dat SoNeStra op de lange termijn escalatie voorkomt doordat proactief en preventief wordt samengewerkt met de jongeren en hun netwerk (Kwakernaak & Visser, 2015).

Eigen Kracht-conferentie

De Eigen Kracht-conferentie (EK-c) is een activerings- en besluitvormingsinstrument. Burgers bedenken samen met mensen in hun omgeving plannen om hun problemen op te lossen. De EK-c wordt uitgevoerd met behulp van een onafhankelijke coördinator. De coördinator zorgt ervoor dat het aantal deelnemers aan de EK-c zo groot mogelijk is, dat de vraag helder is, dat de deelnemers voorbereid zijn en dat er eventueel ook professionals bij betrokken zijn. De conferentie zelf verloopt in een aantal fasen. Standaard onderdelen zijn informatie uitwisseling tussen deelnemers en professionals, het delen van gedachten en gevoelens en tot slot het maken van een plan (Van Lieshout & Goorhuis, 2012).

Uit effectonderzoek blijkt dat deze methode burgers helpt om daadwerkelijk de regie en verantwoordelijkheid over hun eigen leven te nemen en te houden. Het merendeel van de gemaakte afspraken tijdens de EK-c worden geheel of gedeeltelijk uitgevoerd. Het maken van plannen is soms wel succesvoller dan de daadwerkelijke implementatie (Huntsman, 2006; Malmberg-Heimonen, 2011; Sundell & Vinnerljung, 2004).

100% talent

100% talent is meer een zienswijze dan een interventie. Door het talent van jongeren te koesteren, kunnen zij volwaardige en zelfstandige burgers worden die aan de maatschappij bijdragen. 100% talent is gebaseerd op het gedachtegoed van de Engelse Foyer Federation. Talent kan van alles zijn, zoals vindingsrijkheid, innemendheid of veel durven. Iedereen heeft talent. Door je te richten op talent, krijgen mensen de kans om te groeien en gelukkig te zijn. Er bestaat onder andere een 100% talent inspiratieboek voor mensen die positiever en effectiever met jongeren willen werken die te maken hebben met problemen zoals dak- en thuisloosheid (Emmen, 2015).

Family Mediation

Jongeren die (dreigen) dakloos te worden, kunnen om een veelvoud aan redenen niet meer thuis blijven. Velen hebben conflict met hun ouders of opvoeders of praten niet meer met ze. Dit zorgt

voor de afwezigheid van een belangrijk deel van een netwerk dat de jongere juist kan helpen. Family Mediation wil de neerwaartse spiraal doorbreken waar veel jongeren in terecht zijn gekomen en kan er voor zorgen dat jongeren (weer) in gesprek komen met hun ouders. De uitkomst van mediation is lang niet altijd dat de jongere terugkeert naar het ouderlijk huis, maar draagt vaak wel bij aan een verbeterde relatie. Hierdoor voegt de jongere zijn ouders/opvoeders weer aan zijn netwerk toe dat informele steun biedt als hij dit nodig heeft (Scheffelaar, 2015). Niet ieder gezin en niet iedere jongere profiteert van mediation.

De handleiding van Scheffelaar (2015) helpt hulpverleners om een inschatting te kunnen maken of mediation een zinvolle bijdrage kan leveren aan het proces van de jongere.

3.6. Conclusies en reflectie

Aan het begin van dit Wat werkt bij-dossier geven we de officiële definitie van dakloze jongeren. Hierin verwijzen we naar de meervoudige problemen waar deze groep mee te maken heeft. Jongeren die dak- of thuisloos zijn of dreigen te raken, bevinden zich vaak in een complexe situatie. Zo wordt een jongere, in de meeste gevallen, niet plots dak- of thuisloos. Hij of zij heeft dus al langere tijd met een instabiele leefsituatie te maken.

Of iemand dak- of thuisloos raakt is afhankelijk van meerdere factoren. Enerzijds factoren op individueel niveau, bijvoorbeeld de thuissituatie (scheiding, conflict, mishandeling) of er spelen dingen bij de jongere zelf (middelenmisbruik, schooluitval). Anderzijds zijn er structurele factoren (waaronder toegang tot de arbeidsmarkt, beschikbare en betaalbare woonruimte en het wel of niet hebben van inkomsten) en falende systemen en organisaties die dak- en thuisloosheid in stand houden of zelfs verergeren.

Zowel Nederlandse als Engelstalige studies benadrukken het belang van een integrale aanpak: organisaties die samenwerken om de zorg en hulp die een jongere ontvangt niet te versnipperen en goed aansluit op elkaar. Om dak- en thuisloosheid onder jongeren en jongvolwassenen goed aan te pakken, is het van belang om de basis tijdig op orde te hebben. Dat betekent een veilige, stabiele woonruimte, geld voor voedsel en kleding en een vorm van dagbesteding zoals werk of school. Wanneer de basis op orde is, ontstaat er ruimte om te werken aan een goed sociaal netwerk, het stoppen van verslaving en het aanpakken van schulden.

Daarnaast is het in de hulpverlening belangrijk om maatwerk te bieden en aan te sluiten bij de behoeften van de jongere. Soms betekent dit dat het sociaal netwerk versterkt wordt, de relatie met ouders of opvoeders wordt verbeterd of dat er bijvoorbeeld meer aandacht is voor iemands mentale gezondheid. Niet alleen het wat moet maatwerk zijn, maar ook het hoe. Voor sommige jongeren is het nodig dat ze keer op keer actief benaderd worden. Voor andere jongeren werkt deze outreachende aanpak juist averechts omdat ze in de loop der jaren 'zorgmoe' zijn geworden. Als professional moet je investeren in (wederzijds) vertrouwen, actief contact leggen met de jongere, geduld en vasthoudendheid tonen en niet oordelen, om samen met de jongere te kunnen werken aan een betere toekomst.

Dak- en thuisloze jongeren hebben vaak langdurig op verschillende terreinen hulp en ondersteuning nodig. Ook als zij weer zelfstandig wonen en formeel volwassen zijn. Duurzame hulpverlening voorkomt de kans op terugval, welke onder deze groep vrij groot is.

Uit het dossier blijkt dat 'het systeem' niet altijd ondersteunend is aan wat werkt. De huidige tekorten in de jeugdzorg, wachtlijsten en woningnood maken het soms moeilijk voor professionals om te bieden wat echt nodig is. Daarnaast lijkt de kostendelersnorm bij een bijstandsuitkering een rol te spelen bij de enorme toename van het aantal daklozen de afgelopen jaren.

Ondanks de kennis die verzameld is in dit Wat werkt bij-dossier ontbreekt er kennis over hoe de juiste aanpak er in de praktijk precies uit ziet. Kennis die wel aanwezig is bij de professionals, maar onvoldoende beschikbaar is in wetenschappelijke literatuur. Het Actieprogramma Dak- en Thuisloze jongeren geeft wellicht meer inzicht. De aandacht voor deze groep draagt hopelijk in de nabije toekomst bij aan duurzame oplossingen voor dak- en thuisloosheid. Idealiter wordt er, naast het Actieprogramma, Nederlands onderzoek uitgevoerd naar de goede voorbeelden, praktische oplossingen en beleidswijzigingen die verschillende gemeenten kunnen gebruiken. Want hoewel we de beschikbare wetenschappelijke kennis uit onderzoek hier verzameld hebben, ontbreekt de vertaling naar beleid en praktijk.

4. Bronnenlijst

- Abdul Rahman, M., Fidel Turner, J. & Elbedour, S. (2015). The U.S. homeless student population: homeless youth education review of research classifications and typologies, and the U.S. federal legislative response. *Child Youth Care Forum*, 44(2015), 687-709.
- Adams-Guppy, J.R. & Guppy, A. (2016). A systematic review of interventions for homeless alcohol-abusing adults. *Drugs: Education, Prevention and Policy*, 23(1), 15-30.
- Albert, M., Penna-Cooper, T. & Downing, R. (2015). Youth Pathways. *In and out of homelessness in the capital region*. Victoria: Community Social Planning Council of Greater Victoria.
- Altena, A.M., Beijersbergen, M.D., Vermunt, J.K. & Wolf, J.R.L.M. (2018). Subgroups of Dutch homeless young adults based on risk- and protective factors for quality of life: Results of a latent class analysis. *Health Soc Care Community*, 26(2018), e587–e597. <https://doi.org/10.1111/hsc.12578>
- Altena, A.M., Beijersbergen, M.D. & Wolf, J.R.L.M. (2014). Homeless youth's experiences with shelter and community care services: Differences between service types and the relationship to overall service quality. *Children and Youth Services Review*, 46(2014), 195-202.
- Altena, A.M., Krabbenborg, M.A.M., Boersma, S.N., Beijersbergen, M.D., Van den Berg, Y.H.M., Volleberg, W.A.M. & Wolf, J.R.L.M. (2017). The working alliance between homeless young adults and workers: a dyadic approach. *Children and Youth Services Review*, 73(2017), 368-374.
- Altena, A., Oliemeulen, L. & Wolf, J. (2010). Dakloosheid bij jongeren. *Risico's, routes en mogelijkheden tot preventie*. Nijmegen: Onderzoekscentrum maatschappelijke zorg, UMC st. Radboud.
- Ballering, C. & Van Bergen, A. (2013). Routes naar dakloosheid. *Een onderzoek naar het leven en risico's bij Utrechtse (dreigende) dakloze jongeren*. Utrecht: GG&GD.
- Barendregt, C., Schrijvers, C., Baars, J. & Van de Mheen, D. (2011). Zorg voor zwerfjongeren met ernstige problematiek. *Onderzoek naar de aansluiting tussen zorgvraag en zorgaanbod in Rotterdam*. Rotterdam: IVO.
- Barker, S.L. & Maguire, N. (2017). Experts by experience: peer support and its use with the homeless. *Community Mental Health Journal*, 53(2017), 598-612.
- Beroepscompetentieprofiel ervaringsdeskundigheid. (2013). Utrecht/Amersfoort: GGZ Nederland/Trimbos-instituut/ HEEI/ Kenniscentrum Phrenos
- Blokhuis, P. (2018). *Voortgangsrapportage beschermd wonen en maatschappelijke opvang*. Den Haag: Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport.
- Boesveldt, e.a. (2019). [Rapportage Voorkomen Terugval](#). Utrecht.
- Boisvert, R.A., Martin, L.M., Grosek, M. & Clarie, A.J. (2008). Effectiveness of a peer-support community

in addiction recovery: participation as an intervention. *Occupational Therapy International*, 15(4), 205-220.

Brown, M.M., Jason, L.A., Malone, D.K., Srebniak, D. & Sylla, L. (2016). Housing First as an effective model for community stabilization among vulnerable individuals with chronic and nonchronic homelessness histories. *Journal of community psychology*, 44(3), 384-390.

Burra, T.A., Stergiopoulos, V. & Rourke, S.B. (2009). A systematic review of cognitive deficits in homeless adults: implications for service delivery. *The Canadian Journal of Psychiatry*, 54(2), 123-133.

Carlson, E., Holtyn, A.F., Fingerhood, M., Friedman-Wheeler, D., Leoutsakos, J.S. & Silverman, K. (2016). The effects of the therapeutic workplace and heavy alcohol use on homelessness among homeless alcohol-dependent adults. *Drug and alcohol dependence*, 168(2016), 135-139.

Centraal Bureau voor de Statistiek. (2016). Dakloos: vaker jong en niet-westers. Geraadpleegd op 1 augustus 2019 van <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2016/51/dakloos-vaker-jong-en-niet-westers>

Centraal Bureau voor de Statistiek (2016). [Aantal daklozen sinds 2009 meer dan verdubbeld](https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2019/34/aantal-daklozen-sinds-2009-meer-dan-verdubbeld). Geraadpleegd op 26 augustus 2019 van <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2019/34/aantal-daklozen-sinds-2009-meer-dan-verdubbeld>

Chew Nh, R.A., Muth, S.Q. & Auerswald, C.L. (2013). Impact of social network characteristics on shelter use among street youth in San Francisco. *Journal of Adolescent Health*, 53(2013), 381-386.

Crisanti, A.S., Duran, D., Greene, R.N., Reno, J., Luna-Anderson, C. & Altschul, D.B. (2017). A longitudinal analysis of peer-delivered permanent supportive housing: impact of housing on mental and overall health in an ethnically diverse population. *Psychological Services*, 14(2), 141-153.

Cronley, C. & Evans, R. (2017). Studies of resilience among youth experiencing homelessness: a systematic review. *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 27(4), 291-310.

Davelaar, M., Gruppen, A. & Knevel, J. (2018). Goede burens. *Lessen uit gemengde woonprojecten in Utrecht*. Utrecht: Hogeschool Utrecht, Kenniscentrum Sociale Innovatie.

De Groot, N. & Rensen, P. (2010). *Social exclusion and youth homelessness in Northern, Southern and Central Europe*. Utrecht: Movisie.

De Vet, R., Beijersbergen, M.D., Jonker, I.E., Lako, D.A.M., Van Hemert, A.M., Herman, D.B. & Wolf, J.R.L.M. (2017). Critical time intervention for homeless people making the transition to community living: a randomized controlled trial. *American Journal of Community Psychology*, 60(2017), 175-186.

De Vet, R., Lako, D., Beijersbergen, M., Jonker, I. & Wolf, J. (2016). Critical Time Interventie werkt! *Resultaten van onderzoek in Nederland naar CTI bij kwetsbare mensen in transitie*. Nijmegen: Impuls – Onderzoekscentrum maatschappelijke zorg van het Radboud UMC.

De Wit, M., Segeren, M., Van Husen, G. & Fransen, N. (2012). Het voortraject van Amsterdamse zwervjongeren. *Risicofactoren en hulpverlening tijdens hun jeugd*. Amsterdam: GGD Amsterdam.

Driessen, E., Holten, J., Huber, M., Passavanti, E., Sedney, P. & Vado Soto, X. (2013a). Begrippenkader: Ervaringsdeskundigheid en aanverwante begrippen. Amsterdam: Hogeschool van Amsterdam.

- Emmen, M. (2015). 100% talent inspiratieboek. *Voor professionals die met jongeren werken die ... zijn*. Utrecht: Movisie.
- Evans, W.N., Sullivan, J.X. & Wallskog, M. (2016). The impact of homelessness prevention programs on homelessness. *Science*, 353(6300), 694-699.
- Fransen, N. & Van den Handel, C. (2011). Zwerfjongeren in beeld. *Literatuurstudie naar kennisontwikkeling over zwerfjongeren*. Amsterdam: DSP groep.
- Friele, R.D., Bruning, M.R., Bastiaanssen, I.L.W., De Boer, R., Bucx, A.J.E.H., De Groot, J.F., Pehlivan, T., Rutjes, L., Sondeijker, F., Van Yperen, T.A. & Hageraats, R. (2018). Eerste evaluatie Jeugdwet. *Na de transitie nu de transformatie*. Den Haag: ZonMw.
- Gaetz, S. (2014). *Coming of Age: Reimagining the Response to Youth Homelessness in Canada*. Toronto: The Canadian Homelessness Research Network Press.
- Gasior, S., Forchuk, C. & Regan, S. (2018). Youth homelessness: the impact of supportive relationships on recovery. *Canadian Journal of Nursing Research*, 50(1), 28-36.
- Hagen, B., Mogendorff, K., Overmars-Marx, T. & Smit, B. (2008). Meer werkkansen voor zwerfjongeren met een arbeidsbeperking. *Betere ondersteuning van zwerfjongeren met een beperking via samenwerking tussen gemeente, opvang en UWV*. Utrecht: Vilans.
- Housing First. (2016). Wat is Housing First? Geraadpleegd op 12 augustus 2019 van <http://housingfirstnederland.nl/handreikingwoningcorporaties/faqs/wat-is-housing-first/>
- Huber, M.A. (2016). Tussen zelf en samen. *Zelfbeheer in de residentiële maatschappelijke opvang en geestelijke gezondheidszorg*. Amsterdam: Hogeschool van Amsterdam.
- Huber, M.A., Joanknecht, L. & Metze, R. (2013). Netwerk- en regieversterking in de maatschappelijke opvang. *Journal of Social Intervention: Theory and Practice*, 22(1), 39-55.
- Huntsman, L. (2006). Literature review: family group conferencing in a child welfare context. Ashfield New South Wales, Australia: Centre for Parenting & Research.
- HVO Querido. (2019). Housing First Jeugd. Geraadpleegd op 12 augustus 2019 van <https://hvoquerido.nl/locatie/housing-first-jeugd/>
- Jacobs, E., Skemer, M., & Courtney, M. (2015). Becoming adults: One-year impact findings from the youth villages transitional living evaluation. *New York: MDRC, May*.
- Janssen, T., Schelling, F., Van Alphen, B. & De Vries Lentsch, S. (2016). Knelpunten aansluiting 18-/18+ in Haaglanden. Den Haag: JONG doet mee!
- Jeeninga, W. (2010). Zwerfjongeren: omvang, kenmerken en zorgbehoeften. *Een literatuurstudie in het kader van het project 'Kennismakelaar', Academische Werkplaats Publieke Gezondheid Brabant*. Tilburg: Academische Werkplaats Publieke Gezondheid Brabant.
- Johnstone, M., Parsell, C., Jetten, J., Dingle, G. & Walter, Z. (2016). Breaking the cycle of homelessness:

Housing stability and social support as predictors of long-term well-being. *Housing Studies*, 31(4), 410-426.

Jongepier, N. & Alarcon, I. (2017). VertrekTraining. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.

Kansfonds. (2019). Aantal daklozen meer dan verdubbeld. Geraadpleegd op 25 september 2019 van <https://www.kansfonds.nl/nieuws/2019/08/26/aantal-daklozen-meer-dan-verdubbeld/>

Korf, D.J., Van Ginkel, P. & Wouters, M. (2004). Je ziet het ze niet aan. *Zwerfjongeren in Flevoland*. Amsterdam: Rozenberg Publisher.

Krabbenborg, M.A.M., Boersma, S.N., Van der Veld, W.M., Van Hulst, B., Vollebergh, W.A.M. & Wolf, J.R.L.M. (2017). A cluster randomized controlled trial testing the effectiveness of Houvast: a strength-based intervention for homeless young adults. *Research on Social Work Practice*, 27(6), 639-652.

Krabbenborg, M.A.M., Boersma, S.N., Van der Veld, W.M., Vollebergh, W.A.M. & Wolf, J.R.L.M. (2016). Self-determination in relation to quality of life in homeless young adults: direct and indirect effects through psychological distress and social support. *The Journal of Positive Psychology*, 12(2), 130-140.

Kwakernaak, M. & Visser, G. (2015). Evaluatierapport SoNeStra. *Een evaluatie met de Effectencalculator van de werkwijze SoNeStra door de sociale wijkteams in Zutphen*. Nijmegen: Wmo Werkplaats.

Leonard, N.R., Freeman, R., Ritchie, A.S., Gwadz, M.V., Tabac, L., Vaughan Dickson, V., Cleland, C.M., Bolas, J. & Hirsh, M. (2017). "Coming from the place of walking with the youth – that feeds everything"- A mixed methods case study of a runaway and homeless youth organization. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 34(2017), 443-459.

MacKenzie, D. & Chamberlain, C. (2003). Homeless careers: Pathways in and out of homelessness. *Report for counting the homeless 2001 project*. Melbourne: Swinburne & RMIT Universities.

Malmberg-Heimonen, I. (2011). The effects of Family Group Conferences on social support and mental health for longer-term social assistance recipients in Norway. *British Journal of Social Work*, 41(5), 949-967.

Ministerie van Veiligheid en Justitie, Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport & Vereniging van Nederlandse Gemeenten. (2014). Kinderen en jongeren met een beperking. *Van AWBZ naar Jeugdwet*. Den Haag: Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, Ministerie van Veiligheid en Justitie & Vereniging van Nederlandse Gemeenten.

Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn & Sport. (2012). Zwerfjongeren: aanpak en achtergrond voor beleid. Den Haag: Ministerie VWS.

Movisie. (2012). Combating Youth Homelessness. Geraadpleegd op 19 september 2019 van <https://www.movisie.nl/artikel/combating-youth-homelessness>

Movisie & SZN. (2016). *Factsheet Zwerfjongeren Nederland*. Utrecht: SZN.

Mullainathan, S. & Shafir, E. (2013). Schaarste. *Hoe een gebrek aan tijd en geld ons gedrag bepalen*. Amsterdam: Maven Publishing.

Munson, M. R., Stanhope, V., Small, L., & Atterbury, K. (2017). "At times I kinda felt I was in an institution": Supportive housing for transition age youth and young adults. *Children and Youth Services Review*, 73, 430-436.

Nederland, T., Noordhuizen, B. & Van Dijk, M. (2016). 'Jongeren buiten beeld.' *Achter de cijfers*. Utrecht: Kennisplatform Integratie en Samenleving.

Niessen, I. & Van der Vegt, J. (2018). En dan ben je volwassen. *Onderzoek naar de leeftijdsgrens van de jeugdhulpplicht*. Utrecht: Andersson, Elffers & Felix.

Oxenaar, S., Van Steenberghe, F. & Loorbach, D. (2018). Van kostenpost naar investering. *Perspectief voor dak- en thuisloze jongeren*. Rotterdam: DRIFT.

Posthuma, S. & De Haas, A. (2012). *Daarom Sociale Netwerk Strategieën!* Hendrik-Ido-Ambacht: MEE Plus Groep.

Rekenkamer Rotterdam. (2018). Niet thuis geven. *Onderzoek opvang daklozen*. Rotterdam: Rekenkamer Rotterdam.

Scheffelaar, A. (2015). Family mediation voor jongeren. *Methodebeschrijving over herstellen van relaties tussen jongeren en hun naasten*. Utrecht: Movisie.

Skemer, M., & Jacobs, E. (2016). Striving for independence: Two-year impact findings from the youth villages transitional living evaluation. *New York: MDRC*.

Slesnick, N., Dashora, P., Letcher, A., Erdem, G. & Serovich, J. (2009). A review of services and interventions for runaway and homeless youth: moving forward. *Children and Youth Services Review*, 31(2009), 732-742.

Smulders, L.M., Bunt, S. & Van Eerten, J.C.C. (2018). *Rapportage onderzoek zwerfjongeren en schulden*. Utrecht: Labyrinth Onderzoek en Advies.

Stam, C. (2017). *De verbinding wordt nog onvoldoende gevoeld*. Houten: Zorg + Welzijn.

Steketee, M., Vandenbroucke, M. & Rijkschroeff, R. (2009). (Jeugd)zorg houdt niet op bij 18 jaar. Utrecht: Verwey Jonker Instituut.

SZN. (2019). SZN zwingelt Actieprogramma Dak- en Thuisloze jongeren aan. Geraadpleegd op 4 augustus 2019 van <https://zwerfjongeren.nl/szn-zwingelt-actieprogramma-dak-en-thuisloze-jongeren-aan/>

Sundell, K. & Vinnerljung, B. (2004). Outcomes of family group conferencing in Sweden: a 3-year follow-up. *Child Abuse & Neglect*, 28(3), 267-287.

Tanekenov, A., Fitzpatrick, S. & Johnsen, S. (2018). Empowerment, capabilities and homelessness: the limitations of employment-focused social enterprises in addressing complex needs. *Housing, Theory and Society*, 35(1), 137-155.

Trimbos Instituut. (2019). *Maatschappelijke opvang: feiten en cijfers*. Geraadpleegd op 21 juli 2019

van <https://www.trimbos.nl/kennis/maatschappelijke-opvang/maatschappelijke-opvang-feiten-en-cijfers>

Turner, J. (2016). Identifying quality of life needs of youth experiencing homelessness. *A community needs assessment for planners in the region of Waterloo*. Ontario: University of Waterloo.

Van Arum e.a. (2018). ['Wat werkt bij integraal werken in de wijk'](#). Utrecht: Movisie.

Van der Meulen, M. (2015). 8-fasen model. *Interventiebeschrijving*. Utrecht: Movisie.

Van Leerdam, J. (2013). Analysing costs and benefits of homelessness policies in the Netherlands: Lessons for Europe. *European Journal of Homelessness*, 7(2), pp. 157-181.

Van Steenberghe, F. & Schipper, K. (2017). [De basis op orde](#). *De borging van de overgangperiode 18min/18plus in vijf steden*. Rotterdam: DRIFT.

Westbroek, F. (2017). 18-/18+ Jongeren die opgroeien vanuit jeugdzorg naar zelfstandigheid: de overgang van Jeugdwet naar Wet maatschappelijk ondersteuning. *Uitval beperken door nauwe samenwerking en continuïteit van zorg*. Utrecht: Universiteit Utrecht.

Wolf, J. (2015). Niemand tussen wal en schip. *Referentiekader in een notendop: maatschappelijke zorg voor mensen in multiprobleemsituaties*. Nijmegen: academische werkplaats OGGZ.

Wolf, J. & Jonker, I. (2015). *Krachtwerk*. Utrecht: Movisie.

